

שכל נבואותיו לא היו כ"א לדוד לא לזולתו (בעל מולדת דוד), ועוד יש לוונר שקרבו דוד הליו והיה באובלי שולחנו, מה שלא היה בנתן, שכן כתוב וישלח ה' את נתן אל דוד (למעלה י"ג א'): (י"ג) כוטל עליך. משליך לפניך ואתה תבחר: י"ד) וכיד אדם וגו'. בעבור הרעב ינטרכו לבקש מחיה בארץ נכריה: ע"ו) עת מועד. בודאי היו מונים לשעות זמניות המתחלפות לאורך או לקוצר יודי יום ביום, ואין לך צהן שינה מועדת בכל יום כ"א שעת הצהרים, א"כ עת מועד הוא הצהרים או חצי היום שהשמש באמצע הרקיע וכל מעלותיו באמצע חצי העיגול (ו"ג כ' ט'), וכן פירשתי ג"כ למועד ביהושע ח' י"ד: ט"ז) ה' ר'ף. עזוב ידך והשיבה אליך, ודוד ראה בחזיון המלאך וחרצו שלופה בידו (ד"ה א' כ"א ט"ז), ואין לומר לוונר כדברי רמב"ם והברבנאל שהיה מליצה כמליצת עושה מלאכיו רוחות (תהלים ק"ד), ושלחת מלאכיו רעים (שם ע"ח), ויהיה המלאך המוכה בעם הדבר עלונו: כ"ג) המלך. בודאי היא תיבה מיותרת שלא הזכיר לא כאן ולא בד"ה שיהיה ארוכה מלך היצוסי הקדמון, שבדאי דוד המיתו אחר שלעג עליו והליו הפסחים והעורים להלחם בדוד (למעלה ה' ו'), ולפרטו כדברי הח' פיליפפזאן ל' קריאה מוסב אל דוד לא נראה לי, וכל הסיונים האחרונים האלה המלאים קרין וכתובין מודיעים מעט דקדוק המעתיק אותם: כ"ה) ויעתר. כדברי ר"ש ז"ל צפר' תולדות הוא ל' רבוי, וקרוב לתאר עשיר בחלוקה ה' בשין השגור (קבש קבת, חקש קרת) שיש לו רבוי נכסים, ויעתר ר"ל הרצה הפלה, ויעתר נתפיים מחמת ריבוי התפלה:

תודה לאל ית"ש הגעתי היום י"ג חשון שנת תרכ"ט לסיים ביאור שוואל, כן יארכו ימי ואבאר גם שאר ספרי הקודש ואעמיד תלמידים הרבה יראי ה' וחושבי שמו כי השעה צריכה לכך ועת לעשות לה':

מלכים א.

א' א') בא בימים. באיקלים החם ההוא יזקנו בני אדם קודם עתם, וכן צברזלי הוא לוונר שהיה זקן מאד ופיה בן שמונים

שנה; גם יתכן לוונר כדברי אברבנאל שכל עוולו מנעוריו מיהר זקנתו, וגם כדברי רז"ל שנלטק דמו מחמת חזיונו בראותו מלאך ה' וחרצו שלופה (רש"י: ז') סכנת. הוראות הרבה לשרש ספן. הוכח בדבר לא יסכן (חיוה ט"ו ג') ל' תועלת. הסכן נא עמו ושלם (שם כ"ג כ"א) פי' שד"ל ל' פיוס, riconciliati con Dio, פייס לאל ושלום יהיה לך. ההסכן הסכנתי (בלק) ל' רגילות. וכל דרכי הסכנת (תהלים קל"ט) ידעה. לך צא אל הסכן הזה (ישעיה כ"ג ט"ו) פקיד ומונונה. בוקע ענים יסכן צם (קהלת י' ט') כפל ענין של חני הפסוק הקודם מסייע אבנים יעלצ צם, מל' ארוני יכנים עלונו בסכנה. וסכנת הכתוב כאן; וכ"ל שכולם (חזן וייסכן צם [קהלת] שהוא מל' אחרת) מוקדם תכן (ותכן לבנים תתנו [שמות], ולו נתכנו עלילות [ש"א ג' ג'], בחילוף סוף ב'ו כונו נסך ונתך שמהם מסכה ומתכת), סוכן הוא פקיד היודע תוכן הכלים שבצית, וכן סוכנת פקידה על כלי השוישו של דוד; רק גם שרש תכן הינו מוקדמוני השרשים והת' זו נוספת על תיבת כן שענינה יצוים (את הכיור ואת כנו ויקהל), ומונה שרש כון הקרוב לקום, א"כ לא יסכן כונו לא יכון (לנגד עיני תהלים ק"א), הסכן נא עמו כונו הכון לקראת אלטיך ישראל (עמוס ד' י"ג), וכל דרכי הסכנת ידעת תוכן דרכי, ההסכן הסכנתי הייתי מוכנת ורגילה לעשות; א"כ סוכנת ר"ל משרתת, מופקדת להכין לו כל צרכיו ולשמושו, וכן הוא לוונר (פ' ט"ו) ואביסג השונמית משרת את המלך: ד') לא ידעה. לא בקש לדעתה: ו') ולא עלצו וגו'. גם בעשותו דבר נגד רצון אביו לא בלצד לא ונעו רק גם לא גער בו ולא הוכיחו מיראתו פן יעלצ, א"כ גם עתה אם ידע אביו שהוא מתנשא ליוולך יבטל רצונו להמליך שלמה מפני רצון אדוניה, נוסף ע"ז שהיה טוב תאר ומוולא חן בעיני העם כונו שאלו שאלו ודוד מפני תארה, וגם לו משפט המלוכה אחרי מות אונקן ואבשלום: ז') ויעזרו אחרי. ל' קרה, הלכו אחרי אדוניה, אחר דעתו ועלתו ועזרוהו, וכן צל' אשכנו naehelfen: ח') ושנעי ורעי. מיועני דוד, ולא נזכרו בשום מקום אחר, ולוונר שהם שיעי ק גרא וחוסי רעה דוד כדברי בעל מולדת דוד לא כ"ל, לפי ששנעי נקרא בכל מקום על שם אביו (והנה עמך שמעי בן גרא, למוטה צ' ח') ומדוע ישנה שם חוסי, ויקראהו ג"כ רעי צויד? ט') הזחלת. רבותי היו מתרגמים אכן חלוקה (רלב"ג), ע"י המים העוזרים עליה,

או יסיה שמה מל' זחלתו ואירא (איוב ל"ב ו') אכן המתנועעת מעלמה
 ונחמת נורתה ומצבה: את כל אחיו. המתקנאים בשלמה שימלך והוא
 הקטן: י"ג) ומלטי וגו'. שאם ימלך אדוניה ימית אחים ויכרתו פן
 תקשרו עליו אחים וצני צריתכם: ט"ו) החדרה וגו'. לחדר משכבו
 (חדר קרוב לחתר, מקום לנוע שלריך לחתור ולחפוש אחריו), ובהיותו
 זקן מואד ואבישג איננה אשהו רק נשרתה אותה, לא יונעה עלמה
 וסכנס, ועוד יש לפרש שולחתי שציונים מועטים זקן מואד וה"כ קרוב
 לנחמה הוא וצריך לומר להמליך את שלמה טרם ימות אביו וימלך
 אדוניה שלו משפט המלוכה, ע"כ התאזרה כח ודברה בלי פחד מזה ששם
 נתן צפיה: כ') ואתה. למועלה פס' י"ה ועתה אדני המלך סביר
 ואתה, וכאן להפך ואתה סביר ועתה: כ"ה) חטאים. מאחר שגלית
 דעתך להמליך את שלמה אע"פי שהוא הצעיר הם עתה ימלך אדוניה
 יאמרו חזר בו דוד מפני שידע בשלמה שאיננו כדאי והגון למלוכה או
 מואד עמנו או מואד אמו: כ"ז) ולא הודעת וגו'. בד"ה א' (כ"ז ט')
 מנחנו דוד אומר לשלמה ופי' ה' שהוא ימלך תחתיו, רק לא הוגד
 לנו שהיתה הנבואה לו ע"י נחן, ובשמואל ב' (י"ג כ"ה) כתב שה' שלח
 ביד נתן וקראו ידידיה ולא הגיד לנו יותר, א"כ לדעת נתן בדוד תלוי
 הדבר להמליך וי ירצה: כ"ח) קראו וגו'. שכשנכנס נתן יראה היה
 שלא להראות כי ידם יחד וכאלו נתן בא מאליו בלחיו רגע עמו, ודוד
 יבין מזה שרצון ה' הוא שימליך את שלמה: כ"ט) הו' וגו'.
 כמו שאני רוצה וחפץ שיחיה ה' כל' שיודע שנו בין בני אדם וזה
 אלני חובה כי הוא פדה נפשי וכל לרה, כן אני חפץ ורוצה שתתקיים
 שבועתי להמליך צנן: ל"א) יתי וגו'. חפצה להמליך שלמה היה נראה
 כקללה לדוד שתקרב וייתמו, לכן הוסיפה יהי אדוני המלך דוד לעולם,
 לזמן הרבה, שגבולו נעלם: ל"ג) עבדי אדניכם. הגבורים לאיים על
 העם: ל"ד) גיחון. כפי התרגום הוא שילוח, ונקרא גיחון מל' גיח
 ירדן אל פיהו (איוב מ' כ"ד), כי אתה גוחי מוטן (תהלים כ"ג) ל'
 מואד וקילוח; ושילוח, מפני שנינו מושלחים וקלי הורוטה, וכן ירדן
 משרש ירד: ל"ה) גויתי. כבר הזהרתני וזה חובתי כשימלך: ל"ו) ג' ירדן
 עיין וזה שכחתי בשמואל א' ט' ט"ז: ל"ז) כן יאמר ה'. שיגליח
 בזולתו ויהיה נגיד לא בלעד על יהודה כי גם על ישראל ולא תתחלק
 המלוכה ציוני: ל"ט) קרן השון. לא בלעד עשוי ציוני קרן, רק עשוי

מקדן עלמו בהוליה מוננו המוח ע"י מים סולדים: מ') בהללים. כלי
 נגון חלולים רק לא נודע צבירור אם הם כלי נפחה או כלי הכאה:
 מ"א) קול הקריה הויה. דרך ל' עברי להסב התאר לפעמים
 אל הנסוף במקום הסמוך, וכן קשת גברים חתים (ע"א ב' ד'), והונון
 רשעים רבים (תהלים ל"ח: מ"ג) וטוב תבשר. עיין מ"ש ב"ב י"ח
 כ"ו: מ"ג) אבל. טעם זקף גדול שהוא מהשניים במפסיקים מורה חכמת
 הוטעיימים שהבינוהו מופרד ממה שאחריו והוא מאמר בלתי מושלם
 כתיבת ma!...! איטלקי ותיבת doeh!...! בל' אשכנז,
 כאומר ראיתי שטוב לבוא להגידך מה היה, אך היא לך בשורה לא
 טובה, והוראת המלה בל' מקרא כמו בל' משנה רק, וכמו שזה מל'
 ריק, ואך מל' הכה והפסיד, ואפס מל' אפס כסף (ויגש), כן אבל
 מוקד בל' שמונו חבל, כלל, וחדש בול (שנובלים זו עלי האילנות),
 וכחיש דבר שנוכר לפניו: מ"ז) ויטיב וגו'. ולא חרה אפו בהם באומרם
 זאת, ה"כ בדעתו ללולה המליכה: מ"ט) ויחרדו. יראו ולא ידעו ממה
 יראו שזה ל' חרדה, או הוא ל' נהירות כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו
 (ש"א ט"ז ד') ופירושו מיהרו לקום: כ') בקרנות המנוצח. כושפט
 הגויים שנתי מסגדס היו להם למוקלט: כ"א) כיוס. קודם שאלא ויכאן,
 וכן פירש שד"ל השבעה לי כיוס (תולדות), וכן פירשתי גם אני קטר
 יקטירון כיוס, (ש"א ב' ט"ז), ואתה עמד כיוס (שס סוף סי' ט'),
 ל' טרם והקדוה: כ"ב) לבן חיל. כמו איש חיל אתה (פס' מ"ג)
 אדם כשר, וכן הוראתו בכל מקום שלא כתב אללו תיבת גבור, והראיה
 אשת חיל וי יונא (משלי ל"א: כ"ג) לך לביתך. ועסוק בעסקיך ואל
 תעסוק בשום דבר ומתכסיס המלוכה פן יגבר ירך עליך ותמרוד
 כי או חטא נגדי:

ב' א) אנכי הלך וגו'. מליצה זו ראייה עלמו על אמונתו
 צחי כלל בעולם הגשומות, וכן מה שאמר צויתת בכו (ע"ב י"ב כ"ג)
 אני הלך אליו, ולא תתכן מליצה זו אם היה חושב שזנות הגוף
 ובהקצרו תכרת הנפש או תקצר אמו: וחזקת. כמו חזק ואמץ
 (יהושע א' ו'), לא תשנה דעתך ורצונך בנקלה כושפט הנערים (כי רך
 בשנים היה שלמה בזולתו, ד"ה א' כ"ט א') רק תהי לאיש הנותחמוץ לבא
 עד תכלית נגמתי: ג') את משרת וגו'. כל שתיבות ושורת את

משמרת עד חקתיו הם כולן דרך כלל, ויה ש'אדם ופי ה' שומר לעשות
או לנלתי עשות, ללכת בדרך שה' הורה לבני אדם, ולשומר ולקיים
ויה שחקק וגזר, וינלותיו הם מנות עשה ולא תעשה שבין אדם למוקום,
וושפטיו הם ו"ע וול"ת שבין אדם להצור, ועדותיו (מל"ר דרד העד
בעם, יתרו, והועד בצעליו, ושפטים) הם אזהרות לטובת הנפש או
הגוף כמוזכור אשר עשה ה' אלהיך למורים (תל"א), ועשית ויעקה לגגך
(ס"ס): ככתוב בתורת משה. א"כ ספר התורה היה קבוע בדעתם
וזכרונם ושלום היה נקי צו וצודאי עשו מוננו העתקים הרבה (ואכתוב
עוד ע"ז א"ה צמ"צ כ"צ על אודות הספר שנאל חלקיה הכהן צ"וי
יהשיהו) וצלי ספק ציווי הולכים הכשרים היו שומרים כל וועדי ה'
ושמיטות ויובלות וכל מנות שבתורה: תשכיל. כל וועשיך יליתו בידך
כי בשורך תורת ה' נהם תעשה בשכל וצנינה; ועיין ו"ש ציהושע א'
על הוראת הנרדפים השכיל והלית: ד') אם ישמרו וגו': שלא יכנס
זה דבר נגד רצון ה': באות. ולא יפשהו על שתי הסעפים הם
לעצוד אותי או זולתי, וגם אם יענדוני תמיד, ומאהבה ולא מיראה:
לא מור לא זכרת. זהו עיקר דבר האל, ע"כ חזר ואמר תיבת
לאמר: לא יכרת לך איש. איש לך, איש ונאלאך לא יחסר מלהיות
יושב על כסא ישראל, הושב על כסא ישראל יהיה לעולם אחד ונאלאך:
ה') אשר עשה לי. בהריות שני שרי צבאות ישראל, אחר שכרתי
בריתי עמכם: דני ונלחמה. צנקו נקמת עשאל ונאלאך, ונכתפארו
כי התנקש צעושא על שגד צי וקבל להיות שר לבא לאצטלוס:
בחגרתו. לא שלא והויתם ע"י אחד ונערו רק הוא בעלנו נאל
צדוה: ו') ולא תורד שיבתו. לא תשיב לו גוולו ויד אחר ויתחי
שלא יאמרו עלי שהעלמותי עיני צו מיראתי אותה, רק תתאנה לו
וההרגהו; ושלום לא עשה כן ציואך (כמו שעשה צעושא בן גרא) רק
אמר צעושא לבניהו שכתת הריגת יואך איננה לפי שער אחר אדניה,
רק ופני שהוית אבנר ועושא: ז') תעשה חסד וגו'. כפר גוול דוד
לכונה בן צרלי על כל הטובה שעשה אציו עמו, וכאן הוא מורה
לשלום שיוסיף לעשות יותר מן הראוי עד שיתכן לומר שעושה עמו
חסד, וידבר את בני צרלי טובות ויקרם לשולחנו כשם שהם ואציהם
דברו את דוד טובות והעניקוהו מוזנות צרתו: ח') והנה עונך.
שד"ל חרגם הנה נודע לך, ויש לפרש הנו בידך ואצלק, שלעת עתה

איננו יושב עוד בצחורים כ"א בירושלים: נוראת. שרש ערץ וקורו
רץ, היות ויהיר או נוהר לפעולתו או בצבור, ונתיבת רץ יולאת
לפ"ד גם תיבת לץ שהרגמה שד"ל בחכמתו *leichtsinig, übereilt, sventalo*;
וגם שרש מלך (מה נוולו לחכי, תהלים קי"ט) ומוקור רון, שדנר ונתוק
אדם רץ וצולעו כצורה בטרם קין אשר יראה הריאה אותה בעודה
צכפו יבלענה (ישעיה כ"ח ד'); א"כ קללה נמרלת, נמהרת צלי שום לב
על מוצא פיו, מה יוריןך כי תענה (איוב ט"ז ג') מה ימתק לך, מה
הנאה לך בזה, מה נמרזו אמרי יושר (שם ו' כ"ה) מה ונתקו, ותוספת
ה"ס צראש התיבה איננה דבר זר כי מאלנה נוספת לפני הבינוני
וגם היא מאותיות הא"תיות הנוספות על הפעל לעשות מוננו שם כמו
מקום וולון מרום מן שרש קום. לון רום, ונאלנו מלן מן אן ואין,
מחן מן חן וחלי, וולט מן לט או לאט, יוסם מן סם, ומליץ (ווליליך
פשעו צי, ישעיה מ"ג כ"ז) הוא הוועריך ונמתיק הדבר אל און שומעו:
והוא ירד וגו'. ושאל מונני וחילה, וצאותה שעה צהמית לצי
נשבעתי לו שלא להמיתו, וידעתי צו כי איש רע לבז הוא ויהיה לשטן
לך כאשר תוולא ידו; ויפה מעירנו הח' פיליפפזאן שאין לכחד שזאת
צביב ונרע זו שמוזה דוד לבנו קשה; ואמת הוא שיואך ושומעי צני
מות היו, רק אחר שוולנו דוד (מגורש ונרדף) מונע אנשיו פעמים
והריג את שאול רודפו יש לתמוה איך שנו הצרות את לבו והקשוהו
עד שקרוב למיתתו לזה כאלה; כלל היוולא לנו מזה הוא שהנציאים
כותבי ספרי הקודש לא החניפו לשום אדם וגלו וועשו דבריו ומחשבותיו
כאשר הנה, וגדולי ישראל אף הם היו אנשים ולא מלאכי השרת,
ואם צאתה או שתיים נטו מן הדרך הישרה לא נשכח ע"ז מרבית
וועשיהם הטובים, וכבודם עכ"ז במקומו מונח, יותר מזה נגיל ונשמת
בהגיד לנו לבנו שלא טוב פעלו, כי מזה ניכרת יותר טהרת דתנו
ונועם דרכיה צוותה עלינו לעשות להפך ממה שעשו הם: ט') צדס.
צשפיק דמו: וישכב וגו'. לא נקבר עם אבותיו, והווליה רנו להצאת
הנפש, אצרבנאל: י"צ) ותכן וגו'. כל צרו חדלו והיות לו לשטן כי
רחקם או הרגם כמו שהוא הולך ונוספר, ונוסיים (פס' מ"ז) והוולכה
ככונה ציד שלום: ט"ו) כי מה' היתה לו. וא"כ אין לערער על
הדבר או לקום נגדו: ט"ז) תשבי את פני ריקם, תעשי שבהפנותי
פני ללכת ונחתך תהיינה ידי ריקניות שלא אקבל מונך מה שאני שואל:

י"ט) לאם הוולך. זהו השם שהיו קוראים לה לכבוד, וציוני שאר הוולכים קראו לאם הוולך גבירה: כ"ז) את הוולוכה. בודאי ידע שלמה באדוניה כי קושר הוא עליו עם יואב ואחיתר, וסאלת אבישג לו לאשה כאדם הכואש ומוענותיו ונתקומו למלך וסאל אבר קטן הערך היתה להנטיח את שלמה ולהפלות דעתו וועליו, ומלאנו יואב הקץ כשמוע שאדוניה הוות נס אל אהל ה', א"כ לבו נוקפו, מלבד שרק הוולך משהווש בשרביט של מלך (ש"ז י"ז ח'); ווי יודע אם אבישג השוכנית איננה השילנית הנזכרת בשיר השירים (ו' ח') והיא היתה חשיקת שלמה: כ"ד) ויושיבני. רחוייה הצי"ת להקד לירי ואולי מפני זה נוסר מלא יוד אחריה, רק נקדוהו פתח מפני שע"י זו ההיפוך עבר הוא וושחור אל הכיני שלפניו: ואשר עשה לי בית. לא כתב עשה לאבי להגיד כי צו צחר ה' ולא באחיו: כ"ה) ויפגע בו אולי ע"י שליח כמו סב אהה ופגע בכהניס האמור בדואג (ש"ז כ"ז י"ח) עיין מ"ש שס: כ"ו) כי איש וות אהה. שקשרה עלי שנית אחר שכוללת: כ"ז) לולא. לוו לולא כמו לוו לאשמה-צה, לטומאה-צה, (פ' ויקרא והמור) שהוראתה באופן, כל' ויה' היחה זאת וצזה מלא את דבר ה' על בית עלי: כ"ח) כי יואב וגו'. א"כ שנאתו היתה על שלמה ולא על דוד: ל"ב) ואבי דוד לא ידע. הריגת עושא ע"י יואב העירה מחדש חשד על דוד שהוא לוח לשר לבאו להרוג שניהם וליחס הדבר לעצמו כאלו מודעתו עשה לנקום נקמת אחיו מיד הצגר, ונקמת דוד מיד עושא: ל"ג) ושבו דוניהם וגו'. בהיות המונה שלימה בלב צ"י שהאל נושיב לרשע כרשעתו ובראותם כי יואב הוות ויחת הרולחים, בעוד שדוד שכב בשלום עם אבותיו ושלמה וולך תחתיו בכבוד, ידעו כי לא על דוד השונת הריגתם רק על יואב: ל"ו) צנה לך בית. שעד עתה לא נתישב צירושלים לגמרי והיה דר באכסניא: ל"ט) אל הכיש בן מעכה. ובשמואל א' (כ"ז ב') קוראו בן מעוך, יש לומר שוועך ונועכה אחד ואכיש האריך ימים על ווולכתו, ויש לומר שוולך חדש הוא: מ"ד) והשיב ה' וגו'. ה' הסיתך לנורות את פי בדבר קטן כזה לווען ישוץ גוולך צראשך: מ"ה) צרוך. אין איש פולה פה עלי אם אהרגך אחר שגשבע אבי לך להחיותך, רק יברכוני מפני סבלנותי שהטלתי עליך דבר קל ועכ"ז אתה נורית את פי, וצויתתך יאבד אחד מושוני הנשאר ותכון הוולכה צידי:

ג' א') ויתחתן וגו'. לא נשא את צת פרעה כי נשאה חן בעיניו וחשק צה רק נשאה להתחתן צוולך אדיר: אל עיר דוד. אל הבית שצנו חרשי חירם לדוד צוולדת ליון (ש"ז ה' י"א): ואת חומת ירושלים סביב, בודאי היתה כבר מוקפת חומה, סכן היה לה מלוא, והוא לפי הנראה תל עפר גבוה סביב סביב, רק שלמה צנה עליו ביתו, אולי מפני יפי מוצו, והיה צריך לצנות חומה אחרת להנטיח העיר מושד הויב, ועד שלא צנה גם החומה השכין צת פרעה צוולדה: ב') רק העם. רק ל' מיעוט, וכן צפס' ג' רק צצמות הוא מוצח ומקטיר, א"כ חשבה לעם ולשלמה כדבר לא טוב שלא הלכו כולם למקום אחד תמיד (לגבעון?) לצבוח ולהקטיר: ג') ליכת. הודיע אהבתו לה' בלכתו בחקות דוד אציו: ה') צחלוס הלילה. שציוס העלה אלף העולות על הצמה, ואין צורך לומר שכל פעם שהיה הולך לצבות שם היה מעלה אלף עולות (אעפ"י שזה הוראת יעלה בעתיד) לפי שזאת היא הפעם הראשונה שהלך שם, ובשאר פעמים היה מוצח ומקטיר צצמות אחרות (פס' ג'), ומלאנו העתיד גם להוראת פעם אחת כמו אז ישיר נושה, אז יצנה יהושע, ואין להשיבני שאחר מלת אז יצא תמיד. העתיד, סכן מלאנו (לנוטה ח' י"ג וע' כ"ד) אז חנור שלמה, אז צנה את המלוא, והרולה לקיים שהלך פעמים הרבה שם (וילך הוולך שלמה, כמו ויאבד שלמה שענינו היה אובד כן וילך היה הולך) ובכל פעם היה מעלה לעצמו אלף עולות לה' אין להכחישו, רק כמו שאמרתי אין צורך להניח פירוש זה: ו') צחמת. שכל עבודתו היתה לך ולא לחלוא אחר: צדקה. צמעשים שציוו וצין צני אדם: וצושרת לבב. וכל צדקתו היתה מיושר טבע לבו המועיד צו לאמר עשה ואל תעשה, ולא ונתקות שכר או מיראת עונש: ז') נער קטן. רק צשנים היה מהיות לוולך כמו שהעירותי כבר רק לא כ"כ עד שיצדק לומר עליו שהוא נער קטן ומוענותו דבר כן, וכן דוד אמר (ש"ז סוף סי' ג') ואני רק ומושח מולך והיה בן יותר ושלשים שנה: זאת וצא. כמו נשא ונתן צל' נושנה, השכיל לעשות ויה שיוטל עלי: ח') עם רב. לערך שאר העניים סציוותיו, וארס היה נתלק לוולכיות הרבה: ט') לשפט. לנהוג שררה, וכן לשמוע משפט (פס' י"א), ויסוד שררה טובה הוא לעשות משפט צדק ולדון דין לאמותו: י"ב) הנה עשיתי. נוכל לפרשו ל' עבר טרם הנקש מונני כבר עשיתי

וכן שאר הפעלים נתתי ב' פעמים והיה לפניך, וגורל לפרשו ג"כ ל' עתיד כמו אשר נתתי לבני ישראל (פיגחם כ"ז י"ג), או ג"כ ל' הווה כמו השדה נתתי לך (חיי שרה) כאילו כבר נתתו לך: ט"ו) והנה חלום. וכן צפרעה (מוקץ), הקיץ, מתוך חלומי ובכן זכר כי חלם, והחלומות שאין אדם מוקץ מתוך שהוא חולם הוא שוכחם או אינו זוכרם בצירור: ויעש משתה. משמחתו על הצטחות ה' לו: ט"ז) אז תבאנה. זה המעשה השגור צפי צ"י היה אז תקף ומיד אחר חלומי: כ"ג) לא כי בנך היות. לתת חיזוק לדבריה פתחה בזה שסיימה חזרתה: ותדברנה. ותוספנה לדבר: כ"ו) נכמרו רחמי. שם רחמים נגזר מרחם שהוא אחד מנבי מעים שבאדם אף כי איננו כ"א בנקבות, והשתמשו בו להוראת החולה שיש לאם על יולדו מעיה ע"ד המון וועיק ורחמיך אלי התאפקו (ישעיה ס"ג ט"ו), וולית נכמרו רחמייה תורה על גדל האהבה והחילה הבערות כאש צלב האדם עד שיאמר עליהן ע"ד הפלגה שנושחירות זאשן את המעים (מורה"ר משה ערענרייך הלוי: כ"ו) והמת וגו'. רק שלא תויתוהו, והאחרת אמרה גזרו, לפי שעלם כונתה היתה (כדברי בעל וולדת דוד) לכל תשומח חזרתה צננה בעוד שהיא ותאכלת, ומאחר שגיה המלך להוית גם זה נחלתה מיד כי מה שזחה לה להניק ולגדל בן שאינו שלה, וברור הוא ששתיבן לא ירדו עד עומק דעת שלמה והאמינו שבאונת להשקיט ריבם ולזה להוית גם האחר, ומשפט עול כזה לא היה דבר זר ציונים הסם בין שאר העמים שלא הופיע עליהם אור תורת ישראל:

ד' ג') בני **שישא**. בש"צ סוף סי' כ' קוראו שוא וכתיב שיה ובד"ה (ח' י"ח י"ז) קוראו שושא. כל החילופים האלו ודומיהם נהיו אחר שלקחו להם הסופרים וכתב אשורי שבשומרוני אין אותיות ו' וי' דוונות זו לזו: ה') כהן. ומאחר שלא כתב הכהן צה"ה הידיעה י"ל שכונתו שר וחשוב כמו ובני דוד כהנים היו (ש"צ ח' י"ח: ו') על הנוס. לבחור מן העם ע"י גורל או על פי יושפט ודת ווספר קלוז מדי שנה בשנה או מדי חודש בחודש לעבוד עבודת המלך, ואנשי הצבא (רגלי ופרשים) לא ידענו צה"ה היו קצועים צומעומם ומוקבלים שבר מן המלך, או עובדים עבודת הדוותם ונותחנכים לתפוש כלי מלחמה להאסף לעת הצורך ורק שריהם מוקבלים שבר, או כולם או שריהם

קבלו קרקעות בתנאי שילחמו מלחמות המלך, והראשון נראה יותר (ש"א ח': ז') על כל ישראל. נחלקה הארץ לי"ג חלקים לפי תבואותיה וכל חלק וחלק הוטל עליו החוב לכלכל את המלך חנם לחודש אחד, והגלבים היו לוקחים מעשר מתבואות הארץ ומן הצהומה כפי הגרחה להם ומכלכלים בו או בחילופיו את המלך: ט') צומקן וגו'. בית שוש היתה נחלת יהודה ושאר הערים נחלת דן: י') בארצות וגו'. מקוונות נחלת יהודה: י"ח) דואר. נחלת ונגשה (יהושע י"ז י"ח): י"ג) תעבך ומוגדו וגו'. ערים נחלת ונגשה ישכר ואפרים, עיין ביהושע בחלוקת הארץ: ט"ז) וב עלות. צדרוס נחלת יהודה: י"ט) וכליב אחד אשר בארץ. וקרא קשה. ואני תרגומתי מוסב אל גבר בן ארי שהיה נליב אחד לצדו בארץ רחנת ידיה היתה, שהיתה מוקוס ונקנה ולא שדי תבואה: כ"ח) מן הנהר ארץ פלשתים. מן נהר פרת שהיה עתה גבול לפוני ומזרחי ומאחר שארם היו לדוד עבדים נושאי מנחה (ש"צ ח' ו') עד ארץ פלשתים שהיא גבול מערבי ומזריה שהוא מקרא מוערבות דרומית, ולא הזכיר המדבר שהוא גבול דרומי לפי שגם בצני אדום ועמלק היושבים צומדער (Arabia Petrea) נושלו והם לא היה להם דירת קבע ואין מליב להם גבול; ולא כתב תיבת עד כ"א פעם אחת שכן דרך לה"ק כשרונה לפרש גבולות ארץ (סוף פר' עקב וריש ספר יהושע), ואם היה כופלה היה ענינה כמו מחדם עד צהומה עד רנוש ועד עוף השמים שר"ל זה נוסף על זה: כ"ג) שלשים כר וגו'. יותר משמונת אלפים שקל (8000 *℥*) סולת וכפלים של קמת, שהכור או חומר היה עשר איפות או צתים, והאיפה היתה כ"ז שקל (27 *℥*) של עיר ווין הצירה: כ"ג) צראים. ל' ועגלון איש צריא כלו' שונים, ובהחלף צית צוים של מולאת צומף נהיתה תיבת מריא: ויחומר. תרגמתיו אחר שר"ל צפר' ראה ופיליפפזאן צומקוס זה אחד ממיני האיל *Damimhirsch, Daino*, ורבותי תרגמוהו שור הבר *Büffelochs, Buffalo*, וכ"ל שזה הוא הנקרא ראם וקשה מאוד לרדותו כידוע, רק בארצות קדם נושא מאוד ובשרו קשה ואיננו מוועדני מלך; וידוע שמשפט השיר לכתוב כפל עין בצולות שונות ומלאנו וירקידם כמו עגל לבנון ושריון כמו ראמים (תהלים כ"ט) ח"כ בן ראמים הוא מומין העגל, וירדו ראמים עמם ופרים עם אצירים (ישעיה ל"ד ז'), וכן באיוצ היאצה רים עבדך (ל"ט ט') כונתו על שור הבר שאינו מוקבל מרדות כ"א בקושי גדול למשך העגלה

או דבר קל וקושרים לו החבל בין קרניו. ואולי מפני זה נקראים או
ראם לפי שמרים ראשו ולא ישפילנו תחת העול, ושיהיה הראש מין חיה
צעלת קרן אחת (קיינות או מודומה) כמו הרינוסירוס *Rinoceronte*
לא כ"ל, שכן כתוב וקרני ראם קרניו והיה ראוי וקרן ראם קרניו:
ובדברים. עופות הבר אבוסים והם מומיני האוויר) *oche, anitre*
(*Gänse und Enten*). כ"ד מתפסח. על שפת נהר פרת עד עזה על
חוף הים הגדול בארץ פלשתים, רק נראה שכאן מדבר בארצות עבר
הנהר בלבד, ארצות שונות ומלאות כל טוב, ואולי היתה גם שם עיר
ושמה עזה כל' חזקה, ואולי היא כרכמיש שהיתה עיר בלורה וחזקה;
ושם תפסח בדברי הח' פיליפפזאן משרש פסח וענינה מועבר שהיה
שם מועבר הנהר וע"כ נהיתה לעיר גדולה ורוכלת: כ"ו) ארבעים
אלף: גוזמא, ובסנהדרין (י' כ"א): הרחיבו עוד הדבר להורות שגוזמא
דבר הכתוב, ובד"ה ז' ט' כ"ה כתוב ארבעת, ואין לנו יודעים מה
ענין ארוה, והם היא בדברי רש"י (בגמרא) הבדלה בין שורה לשורה,
וארבעת האלפים הארוות היו לא בלבד למרכבו רק גם ל"ז אלף פרשים
הנזכרים אח"כ אין כאן גוזמא כלל, שהשורה תוכל להיות מששה סוסים
ובין כולם יהיו כ"ד אלף: כ"ח) ולרכש סוסים קלי המרונה למשך
המרכבה או לרכוב (אסתר ח' י', מיכה א' י"ג): כ"ט) חכמה לדעת
מדעים הרבה ולהתנהג ביושר המדות, ותבונה, להבחין בין טוב
לרע, בין מועיל ומוזיק, ורחב לב. לחשוב ולזכור דברים הרבה עד
אין יוספר כחול אשר על שפת הים: ל) בני קדם. כשדים: ל"א)
מאיתן האזרחי וגו'. בד"ה א' ז' ו' מוחם ארבעת בני זרח בן
פרץ בן יהודה, ומזה שם היחס לאיתן והיוון הנקראים גם בתהלים
(פ"ה פ"ט) האזרחי כל' מבני זרח, והאלף נוספת כמו בתיבת אזרוע
(ירמיה ל"ז כ"א), ומה שכתב בד"ה שהיו בני פרץ ר"ל מאלזאיו כי
בני דורו של דוד ושלמה היו, ואביהם מחול שמו: ל"ב) שלשת אלפים
משל. ונקתה הועתקו כל' נכתבו ע"י חזקיה מלך יהודה (משלי כ"ה
א') והנשארים אבדו: ל"ד) מאת כל מלכי הארץ. באו חכמייהם
ללמוד משלמה חכמה:

ה' ג' לשם ה'. נשתמש במליצה זו בדברו עם עובד אלילים
שלא לתת לו מקום לטעות ולומר גם כ"י צונים בית לאלהיהם וכו

ישכון, א"כ יש לו גבול: המלחמה אשר סבבוהו. כמו כי תקראנה
מלחמה (שמות) הפעל ל' רבים והשם ל' יחיד, ויש ג"כ לומר שחסרה
מלת אנשי ע"ד כי איש מלחמות תעי (ש"ז ח' י'), מפני העמים הסובבים
אותו ומכריחים אותו תמיד לנלחמה, וכנוי אתם שאחריו קלת רחיה
שחסרה מלת אנשי ד') אין שטן. הונקש להרע לי כל היום, ואין
פגע רע. אין לי לירא שיקרני דבר רע מאת אחד מוסביבי ויכריחני
גם אני לנלחמה, כמו שהכריח חמד חנון בן נחש את דוד להלחם
עמו: ו') לכרת עליהם. לעשות קורות ולוחות לזנין בית ולכלי תשמיש:
ט') יצרות. החצרים יחד והעשה מהם כלי שיט עד שעבדי ינכיגום
על חוף הים אלל יפו, ושם יתירו חצורם, והתה ע"י עבדך תשאם
אל היבשה; ושם דונרות משרש דבר שענינו נהג כמו ידבר עניים
תחתנו (תהלים מ"ז), וגם שרש דיבור מוקור הוראתו נהג איש אל
רלוננו בערוך לפניו טענותינו, ושרש אומר וול' את ה' האמרת (תנ"א)
והתעמר בו (תנ"א) ר"ל הוניה דבריו כשר וגדל המונה אל עבדיו
והינו נותן טעם לדבריו: י"ח) מכלת. משרש הכל או כלה שמוקרה
גפיל מהם האות הנחה נשאר כל: כתיבת. הרגיותי כפי תרגום שד"ל
בפר' תנוה *Jungferuöl, vergine*, שאין צורך לחנוס הזמים תחלה
לרכבם כדי לעגורם בצית הצד, רק מוליחים מהם השמן בצתישה דקה
וקלה, ומזה שמו כתיבת ל' ואכת אתו טחון היטב, (פר' עקב), וזכה
העגל הונרך לומר טחון היטב, שאל"כ מתיבת ואכת היינו שומעים
שעשאו פתימים גדולים בהכחה עליו: י"צ) ברית. שלום לעזור איש
את רעהו, והעפ"י שער נזר ונידון בנחלת אשר או זבולון, לא השתדל
דוד לגרשם מפני שאנשי מוסחר ושונאי מלחמות היו ולא הרעו לישראל,
וגם יעקב בצרכתו לזבולון הצטיחו שירכתו הגיע עד לידון ונשמוע עד
עד ונא עד בכלל: י"ד) בציתו. של כל אחד מהם שלא ליבטל מכל
וכל מעבודת ארנו ומנרכי ביתו: ט"ו) שבעים אלף וגו'. לפי הוספור
בד"ה ז' ז' כ' היו כל אלה וגם הרודים צם יין הגרים שבא"י, רק
כאן הוא אומר שהרודים היו שלשת אלפים ושש מאות ולהלן הוא
אומר שהיו שלשת אלפים ושש מאות: נשא סבל. היה ראוי לינקד
סבל, וכן רבה קשת (וירח) הראוי קשת שסבל והשת הס שנות התאר
לענאם על משקל גנב ובל' משנה תמרה, גינול ספן, ונריכים חנו לומר
שכן היה שגור צפי המון העם (ביומי הונקדים) לומר שני התארים

יחד: ט"ז) הרד"ס. יש לשרש רדה הוראה קרובה לשרש ירד וענינו השפיל, ועיקר שני השרשים הוא רד, והוא ג"כ עיקר שרש רדד (הרדד עניו תחתו, תהלים קמ"ד), ונוזה ג"כ שם רדיד (נשאו את רידי וועלי (שה"ש ה' ז') לעיף דק דק: י"ז) ויסעו. מן הלצנון; וזנה היו בקיאים גם בני ישראל: יקרות. מל' יקר בעיני ה' המותה לחסידיה, חכמים בלתי נוולאות תדיר וחמות גדלם: גזית. מל' גזי נזרך (ירמיה ז' כ"ט) נפסלות מעשה חרש: ו"ח) והגבלים. יושבי חרן הגבלי (יהושע י"ג ה') והיא לפי דברי הח' פיליפפזאן עיר Byblos, עיר קדומה סמוכה לנידון:

י' א') החד"ש זה. חרש האורה והשומחה וכן כל' אשכנז קורין לחודש החנושי מחדשי ימות החמה Wonnemonath (Maggio) חודש הששון: ג') והאולם. מוקוס פתוח וגבו סמוך על עמודים, ומקור תיבת אולם והיכל לא ידעתי, וכנודוה לי שזאו מל' נכרי: היכל החלק הפנימי: על פני רחב. כהושך רוח: הבית: על פני הבית. מלד פנים שלו, מן המזרח: ד') חלונני שקופים אטומים. רבותי פירשוהו חלונות הולכות ומתקלרות כחורי המלודות הנקראים חרובות שונאחריהן יראה כל יום שנגדו, ומנגדן לא יראה מזה שאחריהן, ורובי קשת יושבים שם ואורבים, וה"כ שקופים אטומים ר"ל שיוכל אדם להסקיף בעדן אעפ"י שנועט אטומים וסגורים הם, ויש מי שפירשו סגורות ע"י זכוכית בחופן שאפשר להסקיף בעדם, והח' פיליפפזאן דוחה פי' זה באמרו שאף אם נודעה בין צ"י הזכוכית ציננים הקדמונים לא נשתמשו בו לחלונות, ושד"ל הביא דעה זו בשם "יש אומרים", ולא קיימה ולא דחקה ופירש חלונות סגורים צמוטות עץ שיש מוקוס פנוי בין מוט למוט להכניס האורה, ולי נראה של' שקופים הוא מל' ארמי (שקיפן קידוס תרגום של שדופות קדים [פר' מוקן] ופי' רשי חצוטות) חלונות סגורות גדלתות חצוטות זו גם על זו בהסגרן, והדלתות עניון קרויות שקופים כמו שנקרא החלק העליון שעליו חצוטות מוקופ, ואטומים ר"ל שלומים, כולם מלוח אחד בלי חורים או מוטות עץ או שליבת פתילי צרזר: ה') יזיע. משרש יזע (ואזיעה שאלו, תהלים קל"ט) ל' שטיחה, קורות שטוחות וסדורות זו אלל זו ועליהן דבוקות ע"י מוטות לוחות עץ ארכם על רוחב הקורות, לקרקע. הבתים:

ס צ"ב. משלש לדדים, חוץ מפני הבית לנד מזרח: ולד צ"ב. מוקוס פנימי שצפניוויים, וגם שם זה בא מארונות המלכים שצביות ח"י, אולי. כן קראו חרשי נור למחלקות ארמוניהם אולם והיכל ודציר: ללעות. הדרים חדרים לג' ללעות הבית: ו') כי מוגרעות. הבית קוותו ל' אונה, וכל יזיע קוותו ה' אמות, צין כולם ט"ו, ח"כ הבית בולט ומתנשא על היזיע עוד ט"ו אונה, חלי קוותו, וחמות הבית מן הקרקע עד גובה חמש אמות עובין ג' אמות, ומגובה חמש אמות עד גובה עשר עובין שתי אמות, ומגובה עשרה עד סוף קומת הבית אונה, ואולי גם חוץ מן היזיע צט"ו אמות הנשארות נתנועטו עוד, ועל פקת החומה היזיע הקורות לקרקע היזיע התיכונה והשלישית, לבלתי נקוב חכמי החומה להכניס בהן הקורות, וגם היזיע השלישית אולי מונח על כלונסאות עץ ומבלי שיוזרך להכניס עוד קורות צבית, או תומות הבית אחר גובה ט"ו אונה נתנועטו עוד עד חלי אונה ובפחת חלי אונה זו הניח קורות דקות שעליהן הסדיר גבים ושדרות בארזים, וכ"ז אומר חלי דרך השערה ויכול גם כן להיות שכל השיעורים האלה פיתחו או הותירו קלת ממה שכתבתי: ז') מוסע. כמו שהסיעו האבנים ממוקוס פיסולן צהרים ושם פסלו ותקנו אותן: וינקבותי משרש נקב, וגרזן משרש גרז ההפוך מן גזר, ומלחנו בתהלים (ל"ח) נגרזתי מנגד עיניך, וגם גרש וגזר הוראתם דומה זו לזו: ח') פתח הללע התיכונה. תרגם יונתן תרעה דמחילתא ארעיתא, נראה שהיה כתוב לפניו הללע התחתונה, וכן נכון: ובלולים. ע"י מעלות עגולות צבית השגלול שעגוליו עולים וסובבים אותם, ושין וצ"ת של שם שגלול נוספות כמו שין של שלהבת ממוקור להב וצ"ת של שרש בלע מן ל"ע שענינו ושט: אל השלשים. כמו תחתים שנים ושלשים (נח), חדרים עליונים: ט') ויספן. ויכס, ושרש ספן שומנו ספינה שלופנים בתוכה המרכולת, ושרש שפן, ושפוני טמוני חול (וזאת הצרכה), ושרש לפן, ותלפנשו שלשה ירחים (שמות) אחד הם, ואולי מזה גם שם החיה הנקראת שפן שפלעים נוחסה לה (תהלים ק"ד) ובהם נחצאת: גבים. תרגם שד"ל רעפים Daehziegel, tegole, אולי היו מועץ או ג"כ מחרס או נחשת, והמלה נגזרת לפ"ד מן גב לפי שהרעפים הם נכופלים כעין גב, ויש לומר שתיבת בארזים נוסבת אל שניהם גבים ושדרות; ושדרות ל' שדרה. מן הקורות יולאים רהיטין (קורות קטנות או מוטות עץ

correre, Dachlatten, correntini, ודוק שגם כל איטלקי שמוס נגזר מן שעיניו רהט או רוץ) כחוליות השדרה, ושם שדרה נגזר מן שדרה שעיניו כל תלמוד שלח ע"ד ותשלח פארות (יחזקאל י"ז ז'), ואולי מזה ג"כ סדר כל"ח, ומוצאו ג"כ במוקרא, ללמות ולא סדרים (איוב י' י"ג): (י' ויחזו תרגם שד"ל וילבש, כלו' לפהו ונפנים כלוחות עני ארזים: י"ג) הבית הזה אשר אתה בנה. וואור כלתי מושלם, ושכנתי שצפסוק אחריו ושליוו, אם הלך בחוקי אשכנז בתוך הבית הזה שאחיה בונה: ט"ז) כללעות ארזים. חפה ד' קירות הבית ונפנים כלוחות עץ ארו, ומה שכחז לנעלה (י' ויחזו את הבית, בתקרה העליונה וודבר: הספן. הגג הנוכסה וסופן הבית: ט"ז) וירכתי הבית. כ' אונה שצסוף אורך הבית שארכו ששים תקן לבית קדש קדשים וחפשו כללעות כלו' כלוחות ארו ולפס זהב, וו' האונה הנותרות שהם ההיכל חפשו כללעות ארו כלו' לפי זהב רק הכלעות עלוון היו מנוירות לילים ופרחים: וזית לדביר. לדביר מוזית כלו' למקום מולגע שבזית ארז יהיה יוזית ענינו ונפנים: י"ז) לפני. כמו לפנים וכן תלמי שדי (הושע י"ג י"ג) במוקם שדות: י"ח) ונקלעת פקעים. קליעת פרחים בולטים מן הארו, ופקע בחילוף אומיות אההע כמו פקע שענינו פתח, ובחילוף פ"א בבית כמו בקע כאלו הפרחים ונבקעים ופותחים הארו, ומוצאו בתלמוד היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי (חגיגה י"ג). וגם פקועות שדה (ו"ג ד' ל"ט) נקראות כן ע"ש לורתן שהן כפרי בקוע, או מפני שבקעים הקרקע ויוצאים: ופטורי לילים. פרחים פתוחים, וגם שרש פטר ענינו פתח כמו פטר רחם, פוטר מים (ושלי י"ז י"ד) והוראתו קרובה לפקע: י"ט) לתתן. וולה זרה במוקם לתת: כ') וילך מוצח ארו. מוצח קטרת חדש עשוי בעני ארו ולפשו זרבו כ"ה) את הבית ופכיומה. את הדביר: ויעבר בר תוקות זהב וגו'. עשה לנוי שללאות זהב (ורתיקות כסף לורף, ישעיה ו' י"ט, עשה הרחוק יחזקאל ז' כ"ג) וקולעות זו בזו, וקבעם בכותל שלפני הדביר הוא בית קדש הקדשים: וילפשו. לדביר, וכן ואת כל הבית וגו' כל שר"ל כל הדביר מוראשו ועד סופו, וקרקע שניהם הדביר וההיכל לפה זהב (פסיק ל') וגם דלתית שניהם לפה זהב, רק קירות ההיכל כל שלח לפה זהב רק הגיח לימות הארו מנוירות בקליעות הפרחים כמות שהם, שכן כתוב לנעלה (פס' י"ח) חין חבן גראה, רק

עץ הארו נראה: כ"ז) המוצח אשר לדביר. אשר לפני הדביר וסמוך לו הוא מוצח הקטרת (פס' כ'): כ"ג) עני שמון. עני זית הגדל מעלמו ביער שפירותיו קטנים ורעים, רק עשו יללח למלאכה יותר מעני הזית הגדל בשדות ע"י עבודת בני אדם, וגם בנחומים (ח' ט"ו) מוזכר שניהם עני זית ועני עץ שמון: כ"ג) עשר אמות קומתו. עד חלי רוס הבית, ובית קדש הקדשים היה גבוה עשר אמות פחות מיתר הבית (פס' כ') למען יהיה ניכר גם מוצח, ושני הכרובים שבנפיהם פרושות היו עשרים אמה רוחב כרוחב הבית: כ"ט) מס' קלע. סביב סביב מועשה קליעות: מלפנים ולחלוון. כדברי רד"ק, בדביר ובהיכל רק שפתוחי הדביר היו מלופים זהב, ופתוחי ההיכל לא היו מלופים, כמו שכתבתי פס' כ"ה, וכרובים וממורות, כלו' דמות כרובים שלפי הנראה מייחזקאל (א' י' וי"ד) היו דמות שור וכנפים על גביו, ודמות עני תמרים, נראה שהיו מוחקים בקירות הדביר לבד, לפי שלא הזכירם בפס' י"ח, ואין דברי המוקרא מתישבים במתפרשים בחר היעב: ל"ח) האיל ממוזות חושית. האיל שהוא המטקוף הנוגח ומוכה בדלת (אמת הוא שהדלת מוכה עליו רק מוחקות הטבע שכל מוכה מוכה) והמוזות (וחסרה זו החיבור) לא היו מורובעים רק מחוונים כלו' עשויים בני חוש זווית לנוי: ל"ג) וירד. הפעיל משרש רדד כמו ויסב מן סבב, וירקעו את פחי הזהב תרגומו ורדדו (פ' פקודי: ל"ג) מאת רבעית. מורבע זווית: ל"ד) שני ללעים וגו'. כל דלת עשויה מושני לוחות הנגללים זה על זה לפתוח כל הדלת או חזיה או רצועה כרזון: קלעים. ללעים מנוירים בקליעות פרחים כמו שהולך וכותב בפס' שאחריו: ל"ה) וישר על המוקה. מתוקן יפה על הפרחים החקוקים בעץ כדי שיראו יפה שוקעים במקום שקועם ובולטים במקום בליטתם, רש"י: ל"ו) החצר הפנימית. בד"ה ב' ד' ט' קורא לה חצר הכהנים ומזכיר שם ג"כ העזרה הגדולה היא עזרת ישראל, ומאחר שקורא לחצר זו פנימית משמע שהיתה שם ג"כ חצר חנוכה, ולא כתב מודת שתייהן ובדאי גדולות היו, ורחצן על פני רוחב הבית (ההיכל והדביר) ועל פני רוחב הללעות ג"כ שלא ידענו רחצן והן לא היו כ"ה סביב להיכל ולדביר (פס' ה'); ושם חצר מלא במוקרא ג"כ ל' זכר, (עיין במאיר נתיב) רק ברוב המוקוונות הוא ל' נקבה, ואולי בהיות הוראתו כפר (בחלריהם וצטירתם, סוף

חיי שרה) שסיומן הריבוי שלו ים הוא ל' זכר, ובהוראתו מקום פנוי לפני הבית הוא ל' נקבה, ופעמים שלש בא גם בהוראה זו ל' זכר; שלשה טורי גזית. אל תתמה על גודל האבנים שלשה טורים מהם היו די לשלשה רביעי גובה החצר. הלוור ליותר מכ"ב אמה שכן נחלאו (לפי מה שכתבו Mangles וחברו Irby הביא דבריהם הח' פיליפפזאן) בחרבות בית מוסגד בעיר בעלביק (Balbeck), שבני קדם מיוחדים בנינו ג"כ לשלושה, אבנים גדולות ארבע כונו כ"א אמה ורחצן ועוצין כמו חמש אמות, ואם רוס שתי החלרות כ' אמה כרום הדציר, אז היתה מדת האבנים בדיוק חמש אמות רוחב, וחמש אמות היתה ג"כ קווי כרותות הארזים, גזעי ארז נורובעים ונתונים זה אלל זה בצלמום דרך גדילתם: ל"ח) בירת בול. מרחשון שבו נובלים העלין מן האילנות:

ו' ב' **בית יער הלבנון.** הדעה שבית זה היה בני חמש בתוך יער הר לבנון על הגבול ונד לפון רחוק רחוק מירושלים לחר שם צימות החנה נראית לי זרה וואד, ולפ"ד ביתו שבנה לו בירושלים קראו לו בית יער הלבנון ופני רוב הארזים שכרתו לבנותו, וא"כ הוא ביתו הנזכר בפסוק ה', ואולי ג"כ (כדברי הח' פיליפפזאן) נקרא כן אולם העמודים (פס' ו') ומונכו הושאל השם לכל הבית: וכרתות ארזים. ראשי העמודים היו נוגזעי ארזים כרותים ונווירים כמו כותרות שני עמודי הנחשת שעשה חירם לאולם בית המקדש, וכרותות אלו הן הן הללעות שיוזכיר בפס' ג' שעליהן ספן בארז כלו' התקין וסידר קורות ולחות ארז: ד') ושקפיים וגו'. ובין שלשה חללי ארבעה טורי העמודים היו חדרים זה לפנים וזה, ולהאיר להם היו בקירות שבין עמוד לעמוד חלונות זה לכנגד זה אחד בקיר החילון, ואחד בקיר השני ואחד בשלישי, והרביעי היה כולו סגור, וזן הוקרא לא כוכל להוכיח, רק י"ל שקירות הבית ונחון היו שלמים, והחלונות היו פתוחות לחלרות ונפנים, וכן הפתחים; ותיבות ונחזה אל נחזה ר"ל חלון כנגד חלון ופתח כנגד פתח שבפתח אחד מהם יוכל אדם להביע בחלון ונפתח שכנגדו: ה') וכל הפתחים. המשקוף שלהם בן ארבע זויות: שק"ף. כמו שפירשתי למועלה (ו' ד') שקפיים, דלתות, הנוזות והמשקוף היו רבועים כוועשה הדלתות, או רובה ליור בנוקם שהדלת שוקפת כלו' חוצת עליהן, ולא בני ה' זויות כמו נפתח הדציר (ו')

ל"א: ו') זאולם על פניהם. על פני עמודי האולם הראשון היה אולם אחר עמוד על עמודים, ועל אלה העמודים נתן עב, גג עשוי קורות עבות, ומלאנו בגומרא (ב"ק ס"ז). ללעות הבית (פס' ג') הן המלטטין והעובים אלו הורישות, ופירש הערוך מלטם (כך גרסתו) נדבך, ויריש קורה: ז') ויהקרקע עד הקרקע. משמי קורה עד לארץ, ונקראו שניהם קרקע ושרש רקע באות נוספת, לפי שבבית ועליה על גביו הקורות שבנתיים הם גג לבית וקרקע לעליה, יכן כל' איטלקי Solaiio וכן כל' אשכנז Boden: ח') אשר ישב שם. בית מושבו, וחצר היתה בין הבית החלון הפתוח לעם ובית מושב שלוה, וחצר אחרת (לפי הסברה) בין בית מושב שלוה ובית צת פרעה, ושלשת הבתים עשויים וועשה אחד ד' טורי עמודים וציניהם חדרים וחלונות ופתחים כמו שפירשתי צפ' ד': ט') כוודות גזית. מוחזר לונה שאחריו, ומגררות כלו' משופות ופסולות בנודה כמו שראוי לאבן גזית: בנוגרה. עיקרו גר (פרץ נחל מעם גר, איוב כ"ח ד') שמונכו שרש נגר שענינו מורלות המים, ונזה בחילוף אותיות נחל, והמוגרה הוא כלי אומנות לחרשי פצען ולחרשי האבן שבו יכרתו עלים ואבנים בגרור המגרה עליהם ועל ידה ישירו ארצה חלקים דקים מהם, ונזה כל' מושנה נגר שהוא חרש עלים: מוצית ומחון. מוסב אל כל אלה שבתחלת הפסוק, כל הבנויים האלה עשויים מוצית ומחון באבנים יקרות, ולפי דעת בעל הטעמים האבנים מוגררות מנתי לדיהן, ונכון ג"כ: ומוסד. מן מוסדות הבית (למועלה ה' י"ז): עד הטפתות. שמי קורה, מל' וימינו טפחה שמים (ישעיה מ"ח י"ג), ר"שי: ומחון. מירכתי הבית מחון לנד (וערב: י') ומיסד. הבית היה מיוסד, יסודותיו היו אבנים גדולות: י"א) וארז. על טור האבנים העליון היה ארז, כרותות כלו' גזעי ארזים (למועלה ו' ל"ו): י"ב) ולאלם הבית. נראה שמדבר באולם של בית שלמה (פס' ו'): י"ד) את החכמה. מה שאדם לונד מואחרים, ואת התבונה, מה שאדם מנבין ולמד מעלמו, ואת הדעת. בקיאות הנהיה וועשות הנולאכה בחכמה והבונה זמן הרבה: ט"ו) קומת העמוד האחד. וכן קומת העמוד השני; יסב את העמוד השני. וכן יסוב את העמוד הראשון: י"ז) שבכים מועשה שבכה. מל' נאחו בסבך (וירא) שבכים עשויות וועשה רשת. גדלים. כמו גדילים תעשה לך. (כי תלא). שרשרות. וועשה שלשלת מותכת, וקול שמה

מוכיח עליה (Onomatopeia), ומאחר שנייר זכותרות שושנים ורמונים,
 נייר ג"כ עליהם רשתות כמו שנותנים על עץ פרי בשדה להגן על
 פירותיו מן עוף השמים שלא ינקרו בו: ו"ח) ויעש את העמודים.
 במקום את הרמונים, אשר על ראש הרמונים. במקום על ראש
 העמודים, וא"א לפרש פשוט באופן אחר, וכן תרגם שד"ל, וגם
 ר"שי מודה שמקרא וסורם הוא: על השזכה האחת. אלא השזכה,
 כלו' ונתחת לה: ו"ט) וכתרת וגו'. והכתרת אשר על ראש העמודים
 באולם היו צרום ארבע אמות ונוירות ויעשה שושן ואמה אחת וקום
 חלק, וכדברי שד"ל עובי העמוד נכנס בהם צרום אמה, א"כ בין העמוד
 והכתרת כ"צ אמה, וח' אמות הנשארות צרום האולם, שכמוהו כבית
 ל' אמה, אולי היתה שם ארץ גזית ליסוד בית שונה אמות (פס' ו'):
 כ') וכתרת וגו'. וקרא חסר, וכתרת אלו שעל שני העמודים
 היו להן רמונים לא בלבד ונתחת לבטן (כלו' ללד הבולט שבהן שהיה
 באונעיתן כמו הבטן לאדם) הנראה יותר ונתחת השזכה (ווחמת
 בליטתו) רק גם וועל לבטן, ואלו הן שני עורים שכתב אחד וועל
 ואחד ונתחת לבטן, והיו מוחים רימונים לכל כותרת, (פס' ו"ג): על
 הכתרת השנית. וכן על הכותרת השנית ע"ד ויה שכתב צפס'
 ו"ו: כ"א) לאולם ההיכל. לנוי האולם שלפני ההיכל (למעלה ו' ג'):
 כ"ג) מונק. צינוני פועל להפעל ושרש ינק כדעת שד"ל בדקדוקו שאין
 צינוני פועל כ"א לצנין הקל, הים עשוי ע"י התכת הנחשת וליקתו
 צדפום ואיננו וועשה ונקשה: וקו שלשים צאמה. אם היה עגול
 מוש זריכה עגילתו להיות יותר וול"א אמה אם משפה לשפה מדתו
 עשר, א"כ או לא היה עגול מוש או שלשים אמה אינו מוסר ודוקדק:
 כ"ד) ופקעים. שושנים בולטים (למעלה ו' ו"ח): ויקים ציקתו.
 ופוחות צדפום ולא עשויות אח"כ וועשה איוון בנחשת ענמו: כ"ו)
 שפת כוס, ציניהם נהגו לעשות שפה מזוירת שושנים לכוסות הכסף
 והזהב ששותים בהם יין: אלפים בת. שיעור הבת ללח כמו האופה
 ליבש (עיין מ"ש למעלה ד' כ"ג): כ"ז) היו ככות. ל' כן כמו כן הכיור
 שעשה ושה לושכן ועליהן נתונים כיורים (ל"ח) להדיח במים שבהם
 את הבשר טרם יקריבוהו לזבח (ד"ה ז' ד' ו'): כ"ח) ווסגרות. כמו
 ווסגרת השולחן (תרומה) ווחילות, עיגולי נחשת מקיפים המכונה על
 השלבים שהיו לפ"ד כמו חרילים ופוחתים לנוי על אורך המכונה

וגרמים כועלות סולם הנשלים ונחמזים מזה ויזה זכותל או זכלוגסאות,
 ויה שכתב בין השלבים ר"ל לרחבם, שהשלבים לאורך המכונה והמוסגרות
 עליהם לרחבה והיתה שם ווסגרת אחת למוטה בכל מוכנה ומכונה
 והאופנים (ל"ג) ונתחת לה: כ"ט) זקר וכרובים. זקר בלי כנפים
 וזקר עם כנפים (עמו"ש למעלה ו' כ"ג): כן מועל. א"כ נורות אלה
 היו משני ירכתי המכונה ונתחת המוסגרות למוטה ועל השלבים מועלי:
 ליות. ל' לָיִה כתרגום יונתן (מדבק) וכדברי כל המפרשים, לא מולקות
 עם המכונה רק עשויות וועשה וורד (ושרש רדד כמו וירד, למעלה
 ו' ל"ג) ווחזרות לה צדיל או ע"י מוסרות: ל') וסרני. תרגם
 יונתן הולה כמו הפוכה כסרין, כדי נחשת שעליהם האופן סובב,
 ושולי המכונה היו מרובעות ושתי המוסגרות אחת למעלה ואחת למטה
 שחיהן תוכן עגול להקיף עיגול המכונה, וצָרָן מרובע, וצארבע פעימות
 המוסגרת העליונה היו ילקות (כמו וילקום לפני ה', יהושע ז' כג'
 במקום ויליגוס) כלו' מונחות. כתפות שהם כמו אדנים, והאדנים היו
 מעבר איש. אחד מהעבר מזה ואחד מהעבר מזה, וכן ללע האחרת
 שבנגדה, ליות, מחזרות ולא וועשה מונק: ל"א) ופיהו. ל' זכר
 ולריכין אנו לפרשו מוסב למכונה הנקראת קָן, וועשה קָן, ושרש כון
 הקרוצ לקום כמו מוכן ומוקום, על המוסגרת העליונה היו נורות אריות
 וזקר וכרובים וכל זה היה נראה ככותרת על המכונה, וכותרת זו
 בית קבול צעומק אמה וחצי שבו נתונים שולי הכיור, ובית קבול זה
 עולה אמה על שפת הכותרת וחצי אמה לתוכה, וגם על בית קבול
 זה מקלעות שושנים: ל"ב) וידות האופנים. הם סרני הנחשת
 (פס' ל') והיו נכנסות בגוף המכונה ובולטות משני לדי המוסגרת
 התחתונה להכניס בהן האופנים ולטלטל המכונה והכיור ממוקום
 למוקום: ל"ג) וגזיהם. העיגול החילון, וחשוקיהם, כמו צפר' תרומה
 הם חוטים חוגרים העיגול החילון מנבו או משני לדיו לנוי, וחשוקיהם,
 הם קרני האופן ההולכים וואמנעיתו עד גבו וקושרים ווחזברים זה
 עם זה, ושרש חשר פירשוהו כמו קשר וכן חשרת מים (ש"ב כ"ב י"ג)
 קישור ואסיפת מים כמו חטב וקטב, וחטף וקטף, חלל וקלל, חפר
 וקבר, חנץ וקנץ, חשל (הנחשלים אחריו, חלח) וכשל צָרָן, שהצרת
 שתי האותיות שיה, והקוץ היא אות גרונית צוקנת וע"כ תבא
 לפעמים צנקודת חטף או מחוסרת דגש (התפקוד, צמדבר): ל"ד) וו

הוּכְנָה כִּתְפִיָּה. כְּמוֹ מִן הַכִּפְתָּר תַּעֲשֶׂה אֶת הַכְּרוֹצִים, וּמוֹנוֹ תְּהִיִּן קִרְנוֹתָיו (תְּרוּמָה) בּוֹלְטִים וּמוֹנוֹ לְמַעְלָה: ל"ה) יִדְתִּיָּה. שְׂבָהן תַּחֲבוֹת אֲרֻבַּת הַכַּתְפוֹת: וּמִסְגְּרֵי תִּיָּה מִזְנֵה. הַמִּסְגְּרוֹת מְרֻבְּעוֹת עֲבָחוֹן בּוֹלְטוֹת מִן הַמִּסְגְּרָה לְאַרְבַּעַת פְּעֻמוֹתֶיהֶן: ל"ו) עַל הַלְּחֹת. כ"ל שֶׁהַכַּתְפוֹת הֵיוּ חֲלָלוֹת מְצַפְנִים וְעִשׂוֹיֹת לֹחוֹת נַחֲשָׁה, כְּמוֹ נִבְּזָה לַחַת הָאֲמֹר בְּמוֹזַח (פֶּר' תְּרוּמָה), וּבְכַתְפוֹת נִקְבִים וּמַהֵם יוֹלְאוֹת הַיְדוּת, וְזֶהוּ ל' וּפְתַח, וּנְכַסְמוֹת בְּבֵית קָבוֹל הַכִּיּוֹר (ל"א): כְּמוֹ עַר אִישׁ. עֲנִינוֹ בּוֹדְאִי כְּעִנְיָן מְעַבֵּר אִישׁ בְּפֶסֶל' (רַלְצ"ג), וַיֵּשׁ שְׁפִירָשׁוֹ כְּמוֹ עַר ל' חֲבוֹר כְּמוֹ בַל' תְּלַמּוֹד מְעוֹרָה צֵרֶפְשִׁיָּה (חֹלִין מ"ו). עַר ל' מְחֻבְּרָת וּדְבוּקָה, וְאַנִּי תְּרַגְמוֹתֵי ל' עֵרָה שֶׁעֲנִינוֹ גִּילּוֹי, כָּל אֶחָד מִהָאֲרִיּוֹת וְהַכְּרוֹצִים וְהַתְּמוֹרוֹת הֵיךְ בְּמוֹקֵס גִּלּוֹי וְנִרְאָה צְבִירֹר מְכַל לְדַדְיוֹ, וְהֵיךְ לִיּוֹת כְּלוֹ מְחֻבְּרוֹת: וְאִין דְּעַתִּי נֹחָה בְּכָל הַפִּירוּשִׁים הָאֵלֶּה, וְאִין סִפְקָא שְׁנַעֲלָם וּמוֹנוֹ פִּירוּשׁ תִּיבּוֹת הַרְבֵּה הַנִּזְכָּרוֹת כֹּאִן וְרַק יוֹדַע לְשׁוֹנוֹת בְּנֵי קִדְשׁ, וְיַעֲשִׂיָּק חֻקֵּיהֶם בְּלִיּוֹרִים שִׁישׁ עַל חֲרֻבוֹת נִיבּוֹה וְשֹׁאֵר הַעֲרִים הַקְּדוּמוֹנוֹת, וְיוֹדַע בְּטִיב בְּנִין וּמַלְּאֲכַת חֲרַשׁ נַחֲשָׁה וְזוֹרֵף, יוֹכֵל לְרַדֵּת עַד עוֹמֵק הַדְּבָרִים: ל"ז) מוֹלֵק אֶחָד. בְּדַפּוּס אֶחָד זֶה אֶחָד זֶה יִלְקָה, אִם מְעַשֶׂה יִלְקָת הַנַּחֲשָׁה הֵיטָה שׁוֹה בְּכוֹלֵן, וְזֶה כ"ל יוֹתֵר שֶׁא"א לְהוֹלִיָּא כְּלוֹ כֹּהֵן מְדַפּוּסוֹ בְּנוֹעָה הָאֲדוּמָה (פֶּסֶל מ"ו) מְבַלֵּי שְׂבִירַת הַדַּפּוּס; מִדָּה אֶחָת, לְאַרְכָּן וְלִרְחֻבָּן וְלַקּוּמוֹתָן; קֶלֶב אֶחָד, מְטַבַּע וְדִמוּת: ל"ח) אֲרֻבַּת בְּחֹמֵה. מִשְׁפַּתּוֹ עַד שְׁפַתּוֹ: ל"ט) כַּתֵּף הַבַּיִת. הַחֲזֵר הַפְּנִימִיָּה שְׂבָה הַמּוֹזַח (לְמַעְלָה ו' ל"ו): מִכַּתֵּף הַבַּיִת וְגו'. לֹא יֵל כַּתֵּף רַק מַכַּתֵּף. רַחֲוֹק קֶלֶת מִהַכּוֹתֵל לְלֵד קִדְשׁ מִיּוֹמִין אִישׁ הַבַּיִת לְבֵית: מ"ו) וַיַּעַשׂ חִירוֹס אֶת הַכִּיּוֹרוֹת. כְּתָב שֶׁד"ל (בְּשִׁיפּוֹלֵי תְּרַגּוּם שְׁלוֹ לְהַפְטֵרַת שַׁבַּת שְׁנִיָּה שֶׁל חֲנוּכָה) וַיַּעַשׂ חִירוֹס אֶת הַסִּירוֹת (כְּמוֹ בְּפֶסֶל מ"ה) כֵּן הוּא בְּדַפּוּס שׁוֹנֵלִין רַמְבַּ"ם וְצִרִיָּשָׁא וּבְנִצְיָאִים כ"י עַל קֶלֶף שְׂבִירָה וּבְנִימָה סְפָרִים אַחֲרֵים, וְכֵן הֵיךְ גִּרְסַת רֶש"י בְּסְפָרִים עִתִּיקִים, וְהַתִּיבָה בְּמִרְכָּא, לֹא בְּזַקֵּף, עַכ"ד: הַיְעִים. מַחֲתוֹת גְּדוֹלוֹת לְבַעַר יַהֲדָן וְהַגְּחִלִים מְוַקְּסִים לְמוֹקֵס: מ"א) וְגַלְתַּת הַכַּתְרֵת. הַכּוֹתְרוֹת הַעֲשׂוֹיֹת מְעַשֶׂה גּוֹלוֹת (גְּלוֹת עֲלִיּוֹת וְגְלוֹת תַּחְתּוֹיּוֹת, יְהוֹשֻׁעַ ע"ז ו"ט), הַעֲגוּלוֹת: לְכַסּוֹת. לְסַבְּבָן מְכַל לְדִיָּהֶן: מ"ב) מְוַרְטֵ. מְצַרִּיק ע"י מְרִיטָה וְלִטְיָה: מ"ג) בְּכִכְרֵ הַיְרֵדָן. כֵּךְ נִקְרָא מִישׁוֹר עַל שְׁפַת הַיְרֵדָן סְמוּךְ לְתוֹלְאוֹתָיו אֶל יַם הַמֶּלֶח בְּנַחֲלַת יְהוּדָה, אֲוִלֵי מַפְנֵי תֹארוֹ הַעֲגוּל כְּכִכְרֵ לַחַס, וְהַיְרֵדָת כְּכִכְרֵ עֲגוּל וְנִהְפֹךְ הַמֶּלֶח

Circus, וּמַלְּאָנוּ כְּרֻכְבַּ הַמּוֹזַח, מִלֵּה זָרָה, מְכַכְרֵ וּמְרַכְבָּ, וּלְפִי מִקּוּמָה פִּירוּשָׁה זֶיז סוּבַב הַמּוֹזַח (פֶּר' תְּרוּמָה): בְּמַעְצָה. דַּפּוּסָא לֹא הֵיךְ נִפְרַד. אִם בּוֹלֵט מִן הָאֲדוּמָה, רַק בְּנוֹעֵי הָאֲדוּמָה עֲלָמָה: בִּין סְכוּת וְגו'. שֶׁשֶׁסָּה הֵיךְ מְוַקְּסִים מְוַכְנַת לְמַלְּאֲכָה זֶז: מ"ז) וַיִּגַּח וְגו'. הַלְּנִיעַ חֶלֶק מֵהַ מַּהֲכֵלִים הָאֵלֶּה (סִירוֹת יַעִים מְזַרְקוֹת) שֶׁלֹּא הֵיךְ לֹרֵךְ לְמַקְדָּשׁ בְּכוֹלָם: מ"ט) זֶהוּ סְגוּרָה. ע"ד כַּסְּף מִלֵּה, שֹׁאִין בּוֹ סִיגִים, אִף כֹּאִן סְגוּרָה שֹׁאִין בִּין חֲלָקִין דְּצַר זֶר וְהֵם סְגוּרִים וְסִמּוּכִים זֶה לְזֶה (dielt, compalto: ו') וְהֵם פּוֹת. מְזַרְקוֹת קְטָנוֹת אִם כּוֹסוֹת: וְהֵם מְזַרְקוֹת. תְּרַגְסֵם שֶׁד"ל כְּלוֹ שִׁיר וְזַמְרָה, וְרַחֲוֹק שִׁיְהִיּוּ שֶׁל זֶהוּ, וְאִם מַלְּאָנוּ בְּמַדְבַּר שֶׁעָשׂוּ חֲלוּצֵרוֹת כַּסְּף הֵיךְ לְמַקְרָא הַעֲדָה וְלֹא לְנִגּוֹן בְּהֵם, לְפִי שֶׁמְשֻׁמֵּיעִים קוֹל חַד וְלֹא עֲרַב, וְאַנִּי תְּרַגְמוֹתֵי כְּנַהוּג סְכוּכִים וְר"ל הַגִּזְזָה שֶׁלֵּהֶם עֲשֶׂה זֶהוּ, וּמְזַמְרוֹת מַל' וְכְרֻמֹךְ לֹא תִזְמַר (בְּהַר סִינַי): וְהַפְּתוֹת. שֶׁד"ל וְפִילִיפְּזָאֵן פִּירוּשׁוֹ ל' לִיר הַדְּלָת, וְאַנִּי מְחֻזֵּק בְּדַעַת רֶש"י שֶׁהוּא הַמַּפְתָּח, וּמַלְּאָנוּ בְּמַשְׁנֵה כְּלִים פ' י"א מְשַׁנָּה ב' הַפּוֹתוֹת שֶׁתַּחַת הַיְרֵד, וַי"ו אֲוִתּוֹ גַּם שֶׁס מ"ו מְפַתָּח; וּפְתַח וּפְתַח אֶחָד הֵם, וְהַפְּתִי הוּא כְּכִלֵי פְתוּחַ הַמּוֹקְבָל כָּל מַה שְׁנוֹתֵנִים לְתוֹכּוֹ וּיְתַפְתֵּה בְּנִקְלָה בְּקַבְּלוֹ דְּבָרֵי זוֹלָתּוֹ, א"כ וְהַפּוֹתוֹת וְהַמַּפְתָּחוֹת, וְגַם לְמַעְלָה (ו' ל"א-ל"ח) דְּבַר בְּדִלְתוֹת הַבַּיִת וּבְלִיפּוּיָהֶם וְלֹא הַזְכִּיר שֶׁשֶׁ עֲשֶׂה לִירֵיהֶם זֶהוּ: כ"א) אֶת קִדְשֵי וְגו'. מַה שֶׁנִּשְׁאַר מִן הַכַּסְּף וּמִן הַזֶּהוּ אֶחָד שֶׁעֲשֶׂה כָּל הַכְּלִים הָאֵלֶּה, וְהַכְּלִים שֶׁהַלְּנִיעַ (פ' מ"ז):

ה' א') נְשִׂאֵי הָאֲבוֹת. חֲסֵרָה זֶז הַחִיבּוֹר, רֵאשֵׁי בְּתֵי הָאֲבוֹת; שְׁלֹמֹה שֶׁלַח לְקִרְוֹא אֲלוֹי הַזְּקֵנִים כְּלוּמַר שׁוֹפְטֵי עִיר וְעִיר וְנְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל וְרֵאשֵׁי בְּתֵי אֲבוֹתָם, וּמִהֲמוֹן הַעַם בָּאוּ אֲלוֹי מְרַגְסֵם רֹב עַם יִשְׂרָאֵל לְחַג אֲחֵת חֲנֻכַּת הַבַּיִת: ב') הַאֲתֵנִים. מ"ל נַחַל אֵיתָן (תְּלֹא) בְּחֻדָּשׁ שְׁבָה הַנַּחֲלִים מְלֵאִים מַיִם וְהוֹלְכִים וְשׁוֹטְפִים (פִּילִיפְּזָאֵן), רַק בִּזְא"י לֹא יִרְדּוּ גַשְׁמִים תְּדִיר בְּחֻלּוֹל וְתַשְׂרֵי וְאִין זֶה זְמַן שֶׁטֶף הַנְּהַרוֹת, א"כ לְרִיבִים אֲנוּ לְהוֹדוֹת שֶׁלֹּא נוֹדַע לָנוּ מִדּוּעַ קִרְאוּ לְחַדָּשׁ חֲשָׁרֵי בִשָּׁה זֶה: ד') וְאֶת אֵהֶל מוֹעֵד. מַה שֶׁנִּשְׁאַר מִירֵיעוֹת אִם קִרְשִׁים אִם אֲדָנִים שֶׁעֲשֶׂה מוֹשֶׁה וּגְנָזוֹם בְּמוֹקְדָּשׁ: ו') הַכְּרוֹצִים. כְּרוֹצֵי עֵץ שֶׁמֶן שֶׁעֲשֶׂה שְׁלֹמֹה בְּדִבְרֵי (לְמַעְלָה ו' כ"ג): ח') וַיִּחַרְיְכוּ הַבְּדִים. עַכְשָׁן שָׂא הָאֲרָז לְבֵית מְנוּחָתּוֹ וְאִין עוֹד לְטַלְעֵלוֹ מִשְׁכּוֹ הַבְּדִים לְלֵד פְּנִים,

ולפי קבלת חז"ל גם צווקדש היתה פרוכת פרוסה לפני קדש הקדשים ובה היו נוגעים ראשי הנדדים ועושים זה בליטה מלך חוץ ונראים כשני דדי אשה (וונחות ל"ח); ואליה היו הכהנים וכוונים בהקטרם קטורת הסוים ובשאר עבודות שנהובל, והדביר רחבו כ' חמה ופרוכת שעשה משה י' אמות רוחה, וכאן לא הוזכר כלל שעשה פרוכת רק שעשה דלחות לדביר (ו' ל"א), רק צד"ה ב' ג' י"ד מספר שעשה שלמה פרכת חדשה; ויש לפרש ויאריכו כנר היו מעלנים ארוכים יותר מדאי כדי שיתעסקו כהנים או ליים הרבה לשאת הארון ויטבוס וולד פנים ומפני זה חלק מה ויהם היה נראה בולט בפרכת לכהנים שצ"כ, רק לחץ כלומר בחצר הפנימית שבה מונח החזן או בעזרת ישראל (ד"ה ב' ד' ט') לא היו נראים כלל: עד היום הזה. עד ימי כותב הספר: י"ב) ה' אומר וגו'. כי צענן אראה על הכפרת (אחרי מות): ט"ו) דבר צפיה ולא היה להטיל ספק בהצטחתו ובידו מלא. ולא ע"י שליח, ובכן נתקיימו כל דבריו החל וכלה: לאמר. מוסב לדבר צפיה י"ט) ונתלתיך. נקראו הוותנים חללים לפי שאדם אומר כאשר יתקן או יתקן לדרכו; והמלה הפוכה מן לתן שענינו ה"ה (כ"ה) שמו לעצדך וגו'. כמו שצמרת הצטחה אחת שומר ג"כ האצרת: כ"ז) כי האונס. רק האונס: לא יכלכלוך. לא יחזיקו גדלך המתפשט גם חוצה ויהם לבלי סוף, ושמי השמים הם שטחי השמים העליונים שהם כמו שמים לתחתונים והם שלערכם הם כמו ארץ (ארץ תרגומו ארע שענינו ונתחת): כ"ח) ופניה. הצית אינו כדאי לך, רק אתה תשוע צו תפלה ויהיה נקרא על שוך: תפלת עצדך וגו'. תפלה הוא מל' פלילים, דון דין בעלמו ומגוח חטאתו וצקש רחמים על נפשו (ואתפלל אל ה' ואמר אדני ה' אל תשחת וגו', פר' עקב); תחנה ל' חן, צקש לונח חן בעיני ה' טרם נשאל דבר ונחתו (ואתחנן אל ה' וגו' כי מי אל בשמים ובארץ וגו'. אעזרה נח); חלה את פני, מל' פנים המורה זעף כמו פני ה' חלקם (איכה ד'), וחלה מל' חולה וחלש, החליש והסקיט זעף האל ע"י תפלה (ויחל משה, תשא); רנה ל' השמעת קול ולעקה כמו ותעבר הרנה בנחמה (לנוטה כ"ב ל"ו); וסלחת. ראה למה שכתבתי על וקור ל' תפלה: ל"ב) את אשר וגו'. מחובר לחיבת וסלחת: צו. נגדו ועליו; וצא אלה. ע"ד כי יהיה להם דבר צא אלי (יתרו) והשמיט הה"א מפני שתי האלפין אותיות נחות, ולמדנו

מלאך שהיו נשבעים בצית המוקדש לפני המזבח לאיים על הנשבע: ושפטת וגו'; מי הוא הרשע בשניהם, הנשבע שנשא שם ה' לשוא ולשקר, או המושבעו שידע שהדין עם בעל דינו וצא לקנטר עמו חנם והכריתו לישבע: ל"ד) והשבתם. השב אל ארנם אותם שהלכו שני לפני נר בארץ אחרת, או והשבתם מהורחת ישב אעפ"י שהוא ושרש שוב ע"ד ושבתו בצית ה' לארץ ימים (תהלים ל"ג) שהיושב באיזה מקום שב תדיר למוקומו; בגבור עליהם יד אויב והם יראים שמה יגלוס מארנם ומתפללים לפניך בצית זה, אתה השקט לבס והבטיחם שישארו על אדמתם: ל"ה) כי תענס. למוען תענה צקשת: כי ל' למוען, כי נתן לנבאך לחם, שופטים ח' ו', מה כחי כי איחל, אויב ו' י"א), או תענס ל' עיגוי אף כי הוא צננין קל או ראוי לינקד תענס, כאשר תיסרם: כי תורם וגו'. כי כאשר משפטיך לארץ נדק למדו יושבי תבל (ישעיה כ"ו ט'); ל"ז) שדפון ירקון. מכות התבואה, שגשרפת מרוב החום ומשחרת שבליה, או מעצירת הגשמים (או ג"כ מרבוים) לא תלהבנה השבלים ותשארנה ירוקות: ארצה. נקרא מפני קבוי צני ויכו. חסיל. שוכרית וגומר כל ירק ומלאכו (תבוא) כי יחסלנו הארצה, כי יגמול הנער (שמואל ח' א' כ"ב) ונתורגם עד יתחסיל, וגמול וגמר שוים: בארץ שעריה. יגור עליו ויכריחהו להסגר בעיר דלתים וצריח: נגע. שחין אבצעות טחורים ודומיהם. מחלה. או תחלואים, עפוש האויר: ל"ח) נגע לבבו. עונותיו המוכיחים אותו: ל"ט) אשר תדע את לבבו. אם תשובתו אמתית או מיראתך הוא מוכחש על פניך: מ') על פני האדמה וגו'. לא יכסו על טובתך צנתך להם אדמה שונה כזאת ויזכרו כי בחסדי אבותם יאכלוה וייראו פן צעונם יגלו מוננה: מ"א) למוען שוך. לא להתגיייר, רק לפי דעת עובדי אלילים שיש לכל ארץ ואומה אלוה מיוחד, וישמע כוראותיך ויצא לקרוא אליך בצית זה: מ"ב) למען יהיון וגו'. מעט מעט יכירו וידעו כי אלילים הם הבלים שוא וחסדס יעזבו וייראו שוך כלו יעזבו אותך לצדך: כי שוך נקרא וגו'. כי נאות לצית זה שמו שיקראוהו צית ה', שהצא לדרוש את אלהי ישראל צו ימלאהו, כלו תעשה צקשתו: מ"ד) צדריך אשר תשלחם. לא מאהבת כיבוש ארצות זרים, רק להחליש אויביהם הנרים אותם, וכן הוא אומר כי תלא למלחמה על אויבך (שופטים, תלא) על אויבך דוקא: דרך העיר.

גם מרחוק יזכרו העיר והבית ותגבר אהבתם אליהם: מ"ו) כי אין
 אדם וגו'. מחמת יצר לב האדם הרע ונעוריו ולא להכעיסך: ואכפת.
 שרש חנף בהברתו מורה הוראתו, Onomatopeia, כאדם המנשים בכח,
 וכשה חף חסרה הגון כמו שחסרה בשם חטה משרש חנף, וכן קלף
 מל' כקלף על פני מים מורה שבחנותו רירו יולא מפיו ויחנות האויר
 היולח בכח ווגרונו נעשה חבצבעות, חיונה מל' חום (כי יחס לבבו,
 שופטים) וכן חרון, כל אלה פתאומיים ויה שאין כן בכעס שהוא מחמת
 עלבון מתמיד, וכן קנאה: מ"ז) רשענו. גם כאן חסרה וזו החיבור
 מפני וזו אחרונה של והעונו, ואם תשאלני ונדוע נכתבה בציבת
 והעונו ומלת חטאנו שלפניה נוסיות גם היא ב"ו? אולי והעונו היה
 כתוב בראש שטה; או רשענו יכלול שהי המלות הקודמות, חטאנו בזה
 שהעונו כלו' שהשחתנו דרכנו, וא"כ ידענו בעלמנו כי רשעים אנחנו:
 מ"ט) השוים. בשוים כמו והקול נשוע בית פרעה (ויגש): מכוון.
 גם כאן אולי חסרה ה"ם מפני ו"ה אחרונה של השמים, ואני מעיר
 על כל אחיגת הלה להורות כוונה ישרה דעת שד"ל ז"ל שכתב בנשאל
 על פסוק קלתי בחיי (תולדות): כ"ח) מתוך כור הברזל. הרבה בקול
 יתיכו בפעם אחת, והמלאכה כבדה וולד רבויה, וולד החום הגדול
 שלריך לה: נ"ג) לנחלה. בני ישראל היו אוהבים נחלת אבותיהם
 הנשאת בידם לעולם יותר ונשדה ווקנה היולח ביוכל ויודם ושז למוכר,
 על כן באה תיבת נחלה להוראת סגולה: כ"ד) וכפיו פרושות
 השוים. שכן מנהג קדמונינו בתפלתם והיה תנועה טבעית גם
 בבקשו חסד וואת עוניתנו, לא לחצר הידים זו לזו, שזה מנהג בעלי
 אמונה זרה להורות שהם כמו האורי הידים וולדיקים דין האל עליהם,
 וגם כי ונהג זה אינו רע וולד עלונו, הוא רע ונוקורו, ודי למזין:
 כ"ו) לא נפל. ארצה, כדבר קל הערך שבנפלו ארצה ישאר שם ואין
 מרים אותו: כ"ז) לא יעזבו. לנחת, ולא יטשנו, אפילו לשעה
 כמו ויטש את הנאן על שומר (ש"ח י"ז כ"ח), תשוטנה ונטשה
 (ושפטים), והוראה עיקרית לשרש נטש היא פיזור והתפשטות, ובהתפור
 הדברים יתרחקו איש וועל רעהו: כ"ח) להטות. כמו לאשמה בזה
 (סוף ויקרא), באופן שיטה: ללכת. לוען נלך: כ"ט) קרבים. נגד
 פניו: משפט. כמו ויהי משפט הנער (שופטים י"ג י"ב), מה שלריך
 לו: דבר יום ביומו. תכף וויד בלי המתין למוחרת יום: לרכו: ס"א)

והיה לבצבס שלם. בהשגיחו עלינו ילעו כל עמי הארץ ויה הפרש
 יש בין אלהינו ובין אליליהם, וגם אחת לא תפסחו על שתי הסעפיה
 אולי גם באלילים יש תועלת: ס"ג) אשר זבח לה'. שוחות רבוי
 קרבנותיו נשאר זכרו צפי המון העם: ס"ד) אשר לפני בית ה'.
 לפני אולם ההיכל: מוזבח הנחשת אשר לפני ה'. קרוב לאולם
 ולא באומע חצר הכהנים: ס"ה) מלצח חנות. גבול נפוני (שלח לך):
 נחל מדרים. נחל קטן בגבול דרווני, וביהושע י"ג ג' נקרא שיחור:
 ס"ו) שלח וגו'. טרם יסעו ארבע עוד פעם אחת ביום שמיני עלרת,
 יום עננה ואסיפה לשום לב איש על דרכיו טרם ילך לו, והזהירם
 ללכת בדרכי ה', והם אחר כלותו לדבר זרכוהו פה אחד לאמר תקום
 מושלתך ולא יכרת איש לדוד יושב על כסא ישראל:

ט' א') השקן. חינוך ותאווה הם צווה שאין ביד האדם,
 והראשון תקיף מהשניה, וחשק וחפץ הם צווה שיש כבר בידו והוא
 אוהב ביותר, וגם באלה השנים הראשון הוא התקיף: ג') לשום.
 למוצן אשים, וכן אעשה, והיו עיני ולבי שם: ו') אתם ובניכם. ל'
 רבים לפי שוודבר גם בבני ישראל, ואם הולך שיש בידו למחות בהם
 כשיחטאו לא יוחה יתפש בעונם: ז') לנשלי. מוכחי הגוים יתרו גם
 באומרים ראו מה אירע לאוונה זו שהשחיתה דרכה: ולשנינה. מל'
 ושנתם לבניך, ידברו בו תמיד והוא מל' חניך שנונים (תהלים מ"ה)
 שהמשכן ולוטש כלי ברזל מעבירו כמה פעמים על אבן ההשחזה, ובעל
 אור השרשים פירשו דברים חדים Stachelreden, parole pungenti:
 ח') יהיה עליון. שחפני הוא שמתה יהיה עליון: ישם. משרש
 שום בנין נפעל, והוראתו קרובה לשרש נשם שיעקר שרש שניהם הוא
 שם, א"כ ישם הוא הולאת האויר בחוזק מן הנחירים, ושרק הולאתה
 מן השפתים: י"א) נשא את שלמה. ל' וישא נשאת (נוקן), נשאת
 נשא לנו (שמואל ב' י"ט מ"ג): בארץ הגליל. סמוך לצור: י"ג) ארץ
 כבול. ארץ חומטון (פי' רש"י, ארץ מלחה), ארעה מוכבלל דלא עבדא
 פירי (שבת כ"ד), ובנחלת אשר (יהושע י"ט כ"ז) מולאנו עיר כבול, אולי
 היא הגדולה בעשרים העירות, וחורם לבזון קרא כולן על שמה: ט"ו)
 ואת המלוא. שעליו בנה בתים וא"כ הולך לבנות חומה אחרת
 לעיר: י"ח) צוודבר בארץ. תרגומתי בווודבר שבארץ, ועיר תדור

(Palmyra) מל' תמר היתה בין מדברות חול, רק תיבת בארץ קשה, ומו יודע אם לא היה כתוב בספרים הקדמונים בארס, שער תדמור היתה בארס לונה אלל עיר Aleppo שעוד היום בני ישראל הדריס בה קורין לה ארס לונה: י"ט) ערי המסכנות. האזרות שהיה מפקיד וגונו בהם רכוש, ועיין מ"ש על ותהי לו סכנת (למעלה א' ב'): אשר לא יכלו וגו'. בראשית שנתם בארץ: כ"ד) אז בנה וגו'. אז היה שבנה את המלוא להכין בית לבת פרעה ולשאר נשיו, וזה נתן בלב ירבעם להרים יד בשלמה (למטה י"א כ"ז): כ"ה) ושלם את הבית. גם אחר חניכתו הוסיף לבנותו עד שנשלם כחפזו, או היה בית שם כולל, ור"ל אז שלם חפזו וחלל מלכות: כ"ו) ואני. אולי נקראת אניה ספינה המוכנת לפרוש צים מל' והאלהים אנה לידו (משפטים) לפי שרריך מערכה גדולה ועסק רב טרם תפרוש: כ"ח) אופירה. נראה שהיה בארץ ערב, ונזכר שם אופיר בין בני יקטן בן עזר (פר' נח) ועונו חרמונות (Hadramaut?) שבא וחילה שידענו בהם שנקראו על שם ארצות בארץ ערב, ומתרשים (למטה י' כ"ב) היתה באה אחת לשלש שנים רק מאופיר אולי באה באיזה חדשים, והזכר לא חפרוהו בארץ ההיא רק בא לשם ע"י סוחרים מאפריקה ומסוד:

י' א') **לשם ה'.** שוע חכמות שלמה גרם קידוש ה' בתוך העמים שהאמינו שה' אלהי ישראל נתן מחכמתו בקרבנו, א"כ ה' עלמו היה בעיניהם אל חכם על כל האלהים: בחידות. דבר חכמה שרריך לחדד השכל להצינו: ב' בחיל. שם זה הוראתו כח, והושאל ג"כ למה שיגרוס כח, כונו אנשים מזוינים, עושר, וגם חומת העיר (יהי שלום בחילך, תהלים קכ"ב): צ' שוים. ל' רבים, הרבה מיני בשם, ואין יקרה. ל' יחיד, אולי הביאה לו אחת מהן לבד, רק היא היתה יקרה מאוד, וכן צפס' יוד: ג) ויגד. השתמש בפעל זה להוראת פתרון החידות וכן בשונשון (שופטים י"ד), ואולי מוקר המלה מל' ארמי שנגד הוראתו מושך (נגד שווא אבד שויה, אבות פ' א'), וזוה שם נגיד המושך הכבא אחריו, והנגיד או פותר דבר מושך לב שומעיו, ע"ד לקח שנהיה משרש לקח, שלוקח הלבבות ומושכם לדעתו: ה') ומשקיו. ומעמוד משקיו הנותנים הכום על כף שלמה ומלבושיהם; ומושב ומעמוד

אחד הם, ור"ל משפטי עצדיו ומשרתיו ומלשיהם, רק לעצדי המלך שהם השרים והחשובים שלערך המלך הם בעצדים (נושה עצד ה', יהושע משרת נושה) ייחס הישיבה, ולמשרתים ולמשקים העמידה: ועלתו. שמוחות ולאלפים הוא מקריב בבית ה', ויש מפרשים ל' עליה, לבתו צהמון עם צבצוד והדר לבית ה' וז"ל (צ' ט' ד') כתוב ועליתו: ו') על דבר ריך. עשרך: ט') משפט ודק. אולי משפט יפול כשבאים שנים לדון, ודק כשבא אחד ללעוק על חנם הנעשה לו: יא) עזי אלמגים. שועתי מפרשים אותו עזי Moghen ואל צמוקס ה' הידעה כמו בערבי, ויש מפרשים אותו Coralli (תלמוד בבלי ר"ה ד' כ"ג.) רק מנחנו זד"ה ב' ז' שהיו כורתים עזי אלגומים (בד"ה תחיבה הפוכה) מן הלבנון, ואני תרגומתי אחר הח' פיליפפזאן Sandelholz, Sandalo עץ יקר הבא מארץ הודו לארץ ערב עם הזכר והאבנים היקרות: י"ג) מוסעד. מעקה כלולים שע"י היו עולים ונלע ללע (למעלה ו' ח'), או להבדיל בין מקום הכהנים והעם או תשניש אחר כזה, וז"ל ב' ט' י"א כתוב מוסלות: ט"ו) התריס. אולי הם החופשים בארץ לננוח הנותכות, ותור וחפר נרדפים (לחפר את הארץ, יהושע ב' ב'): הרכלים. סוחרים צבס ומרקחת, ובחילוף אות גם הוא משרש רגל נרדף לתור וחפר, וזה מקיים סברת המפרשים גם התרים סוחרים הנותלכים בארץ לרגל ולצקס איפה יונחו לעשות סחורה: מלכי הערב ופחות הארץ. הנושיצים לו מנחה: ט"ז) שחוט. אולי השרש הפוך והראוי שטוח, מל' וישטחו להם שטוח (בהעלותך), זהב מרוקע ומרודד: י"ז) מניס. המנה הוא ונחה שקליס: בית יער הלבנון. מנחן רחיה שבית זה לא היה בלבנון ממש, ומדוע יגנוז מניס אלה כ"כ רחוק מעיר המלוכה? וגם למטה י"ד כ"ו מנחנו ששישק מלך מנרים לקחם מאזרות בית המלך: י"ח) מופז. מלורף להיות פז, ואולי התיבה מועין מופז ומזכר (ש"צ ו' ט"ז), ויפז זרעי ידיו (ויחי), כלומר מרודד דק דק לנפות בו את הכלים, וקרוב להוראת זהב שחוט: י"ט) ור אש. אחורי הכסא היו כלים ולמעלה בעיגול ולא צריבע: וידת. מקום סמך לזרועותיו: ושנים אריות. הח' פיליפפזאן פירשו ל' נקבה, לביאות, רק שנים ועמקים ועידיס שהוא שם זכר, וזה שכתב אחריו אריות הוא לתפארת שלא לשנות המלה עמה, או אריות גדולים ואריות קטנים, וז"ל כתוב בשניהם

אריות: כ"ח) חין כסף לא, כפל ההכחשה איננה לקיום בלש"ק כונו בלשונותינו, רק להכחשה יתרה, וכן הונצלי חין קברים במגרים (בשלח) הונצלי חין אלהים בישראל (ו"ז ח' ג'): כ"ז) חני תרשיש. העפ"י שנשתנושו בשם זה להורות חניה גדולה (תהלים מ"ח) כוונת רוח קדים שענינו רוח חזקה (ברוח קדים תשבר חניות תרשיש) כאן ר"ל חניה שנוסעת לתרשיש מונש, וכן בד"ה כתוב הולכות תרשיש, ואיננה חני חופיר הנזכרת בפ' י"א, ותרשיש זה היה בדרום ארץ ספרד, ונקרא בלשון רוויי Tartessus: שכתבים וגו'. מלות נכריות וידענו פירושו בבלה (Denti d'elefante, scimie e pavoni): כ"ד) ונבקשים את פני. וקרא קצר וחסרה תיבת לראות, וכן ולילת שחר פני (לשחר פניך, ושל י' ע"ו): כ"ו) וינחה. לזה לנהגם: ועם הוולך. ונקלתם שור אללו: כ"ז) כשקוויס. תאנת היער, ופריה איננו טוב כ"כ כונו תאנת הגן, רק ענה יללח וואד לנולאכה ואינו עלול לרקב: כ"ח) ונקוה. שניהם וול' יקוו המים (בראשית) והוראתם אסיפה, ונ"ל לפרש הראשון אסיפת סוחרים והשני ל' חוט כונו תקות חוט השני (יהושע ז'), אסיפת סוחרים ששלח שלמה לנזרים לקחו לו בון יקר בנחיר רב, או בנחיה שנתנו לנולך ונזרים לנעצור יניחם להוילא בון ופוסים ווארלו, והראשון נראה יותר שא"ל שנתנו ווס ק"ן שקל לנולך בעד סוס ווס ת"ר שקל בעד וורכבה, ואולי היו ננוכרים וואת עזדי הוולך בלכד והשכר לו בעשות הוא לכדו סחורה בהם, ויש ופרשים ונקוה השני ווס שינושית וקוה שם ונקוה (Vulgata) ווארנאל): וולכי החתים. וולכים קטנים שנתישבו בשיפולי הר הלכנון וישראל לא השתדלו לנרשם ווסם ציווי יהושע ונשארנו בנוקווס עד יוני וולכי אשור שהגלו את עשרת השלטים, וכן צו"צ (ז' ו') נזכר את וולכי החתים, רק כל ארץ החתים שבראשית ספר יהושע ר"ל כל ארץ כנען, וקרא לכולה ארץ החתים בנוקוס הכנעני או האמרי שעל שום קוראה בנוקוונות אחרים, וניהושע הבאתי פירוש אחר:

ר"א ח') ואת בת פרעה. התחתנו בנולך ונזרים היה דבר רע וואד, לא שהיה אסור לו וון התורה, רק שעל ידי זה השיב את העם ונלריונה נגד לווי ה' (פר' שופטים), ונראה שגם בת פרעה היתה אשה גבת רוח ורחבת נפש כדרך בנות וולכים גדולים, והיתה סנה

ראשולה להטות לב שלמה ונדרכי יושר, וזה כונת הפסוק, מלכד בת פרעה שידענו כמה רעה גרמה לו אהב עוד כוזה נשים נכריות, וידוע וואמר חז"ל (שבת כ"ו:) ציוס שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שרטון ועליו נבנה כרך של רומי, כלו' נשואיו את בת פרעה הטו לב בני ישראל מוננו וגרמו שאחרי מותו נחלקה המלוכה ונתגלגלו הדברים עד שהגלו פעם ראשונה ושניה ועודם בגלות: ב') א.כ.ן. צודאי: ב.ה.ה. צגויס ההם דבק ובה שלמה וואהבת נשים: ג') שרות. בני וולכים או לכל הפחות בנות חורין; ופלג שיש, שפחות: ד') ג.צ.ו. ס.ל.ס. לא חדל מעבודת ה', רק היה משתף לה לפעמים. גם עבודת אל זר, זה פשט הפסוק, ונזום' שבת (ד' כ"ו:) טרחו לנקותו מעון ע"ו, וואמרו שחטא בונה שנתן רשות לנשו לעבדה והוא לא עבדה, ואלוולא לא כתב אלל אז יבנה שלמה במה (ז') הייתי וואמר שכונתו שנתן רשות לבנות ונקרא הדבר על שמו כיון שהיה לו לנחות, רק הוא וואמר (ה') וילך שלמה אחרי עשתרת וגו': ה') עשתרת. שם זה הוא הנפרד וון ועשתרת לאנך (עקב), א"כ דמות חיל או שער ייחסו לו, ואולי וושם עשתורת נהיה שם אשרה, יער שעבדו בו את עשתרת והאליל ענמו, או אשרה וון אשל (ויטע אשל, וירא) בחילוף אותיות: ו') ו.ל.א. מ.ל.א. וגו'. לא מלא חובתו, שלא עבד כל עבודתו לו בלכד: ט') הכרה וגו'. א"כ ידע באלהותו מנסיון ולא מושמועה ונאומד: י"ב) למוען דוד אצ"ך. גם וזה ראה להשאת הנפש אחר הנות, כי לולא דוד חי היה מתעבז בראות המלוכה קרועה מיד בנו שישב על כסאו תחתיו: י"ג) ולמוען ירושלם וגו'. הוולך החדש גם אם היה וולך על כל י"ב השצטים לא היה נכזר ונשצט יהודה להשקיט קנאת שאר שצטים, וא"כ ירושלם הנבחרת לעיר קודש תחדל ונגדולתה, והעיר החדשה הנבחרת גם היא לא תעלה לעולם לגדולה כי יחלש צעיני הוון העם לווי ה' להביא קרבנותיהם לעיר הבחירה לכד בראותם שכבר הוחלפה בעיר אחרת: ט"ו) צהינת דוד. בנולחמה את אדום (ש"צ ח' י"ג): בעלות יואב. אחר ששב דוד מן הנולחמה בגיא וולח שלח שם את יואב לקבר את החללים, ודרך רחמנותו או כדי שלא יעפשו האויר, ויואב התגר בם מלחמה שנית או הם התגרו בו והכה בהם כל זכר, וכן בתהלים (ס') וישב יואב ויך את אדום בגיא וולח, ובהנחה זו תוסר ההתנגדות בין ס'

שמואל וס' תהליס וס' ד"ה א' (י"ח י"ג), ששתי מלחמות היו בגיא מלח
 אחת ע"י דוד ואבישי שבשמואל ייחסה לנולך ונד"ה לאחד ונשרי לבאו
 ובה נהרגו י"ח אלף, והשנית ע"י יואב ובה נהרגו י"ג אלף: י"ז) ונעצדי
 אציו. מהקרוצים למלכות שלערך הנולך נקראים עבדים: י"ח) אנשי ס.
 ברחו הם לבדם ובפארן לקחו עמו אנשים לשמירה לבן הנולך ולבעבור
 יבא אל פרעה בחיל כגד אחריו כראוי לאיש מוצר המלוכה, וכל זה
 היה ציוני דוד או בראשית מלכות שלמה טרם יבא את צת פרעה,
 ואולי פרעה חותן שלמה היה ונלך חדש ואיננו המולך ציוני דוד ויואב:
 ולח. ס. כמו והיה לבן אדוניך לחם האמור בנפיבשת (ש"צ ט' י), סך
 קצוב מדי שנה צננה לכל ארבו: אמר לו. וזה שינתן לו: י"ט)
 תחפנים. בירמיה (ב' ט"ז) גם צני נף ותחפנחם ונוסר תחפנחם וכתב
 אחד מן החוקרים ושמו פֶּאֶרְשֶׁטֶר (הביאו הח' פֶּיליפּוֹאן) שהוא שם
 cornu amœnium TAHIENSE: הגזירה. הגאהבת לפרעה מכל
 נשיו, ולא כתב המלכה כי אולי הרצה מלכות היו לו, וכן כתוב צשה"ש (נ')
 ששים המה מלכות, אולי הפלגשים נשמעות לשרות, השרות למלכות,
 וכולן לגזירה השולטנית: כ"ג) כי. ל' אלא: לא. מודגשת הלמוד לחיזוק
 לשון, וכן ויהארו לה (וירח) צולאכים המומחנים ליכנס בצית לוט,
 וכן קומו לאו מתוך עוני (ב"ח) הלא' מודגשת, ורבים עוד: כ"ד) שר
 גדוד. שולל שלל וכוזו: את. ס. בני ארם שבאו ג"כ לעזרת חנון בן
 נחש (ש"ב ס' ה' ויוד): וימלכו צדמשק. הוא היה למלך ובני גדודו
 לשרים, וכל זה היה איזה שנים אח"כ, כשהיה דוד טרוד בצרות ביתו
 ולא יכול לשית לבו לזאת, ומה שכתוב אשר ברח מואת הדדעזר אולי
 אינו רונה לוור שבגד בו שא"כ היה נופל אל דוד וכירת עמו ברית
 כמו שעשה תעי ונלך חנות (שס ח' ט'), רק שהצין שאדוניו לא יוכל
 לדוד וירא לנפשו וצרה ועבודתו, ואחר כונה שנים שהיה מפורסם
 בלסטיותו הלך וכגש עיר דמשק ונלך עליה: כ"ה) ואת הרעה.
 ונלכד הרעה שהיה עושה לו הדד: ויקץ. היו לו כקון צעיניו, כל
 רעה שיכול לעשות להם היה עושה, רק לא הוא ולא הדד ערכו
 מלחמה נגד שלמה: כ"ו) מן השרדה. עיר זו איננה נזכרת בשום
 נוקוס אחר: עבד לשלמה. מן הסרים אל משועתו: וירס יד
 צולך. דבר נגדו באזני העם והטה לבצם לקנטר נגד שלמה: כ"ז)
 צנה את המלוא. דוד לא צנה כ"א מן המלוא וציתה (ש"ב ה' ט'),

ושלמה הרצה צתים ובנינים בירושלים ובגאס על המלוא עמו שלפי
 דעתי הוא חומת אדמה סלולה, Erddamm, terrapieno, באמרו שזה
 המלוא אינו מועיל לשמירה העיר והוא יבנה עליו צתים, ואח"כ יבנה
 חומת אבנים סביב סביב לירושלים (למעלה ג' א'), וכל זה בודאי לא
 היה רע לולא היו שם פרטים אחרים לא נודעו לנו, והספיק לתת
 נוקוס לירבעם, איש הוניה וגאה, לדבר נגד שלמה, וזה צחכותו ראה
 שצחיות ירבעם ונחשזני שצט אפרים אס יוניתהו תהיה זאת סבה
 לשנאה עליו, ותחת נקוס נקמותו מירבעם, צראותו כי עושה מלאכה
 הוא, כלו' איש זריו ומסיר, מנאו ראש ונשגיה על סבל בני שצטו,
 כלו' על מסים שהטיל שלמה עליהם לבנין צית ה' וציתו (למעלה ה'
 י"ג), ובזה חשב לסתום פיו ולהשציע תאות גדולה בו, והנליח לעשות,
 שער נבואת אחיה אליו חדל ירבעם מוהרים יד בשלמה: כ"ז) סגר
 את פרץ וגו'. צחמות אבנים שצנה, שהמלוא לא היה כדאי להגן,
 והיתה ירושלים כעיר פרולה אין חומה: כ"ט) והוא. אחיה, שנתן
 לו עשרה קרעים ממה שלא היה עד הנה צרשות ירבעם, ולולא כן
 קיה סימן שיקרעו מומו ממה שכבר צידו, ושלמה חדשה ריזו למלכות
 חדשה: ל"ג) הלכו. הוא ועצדיו שהיה להם לונחות צידו פה אחד:
 כדוד אציו. ציוני דוד אציו: ל"ה) את עשרת השצטיס. צתתי
 לך את עשרת השצטיס: ל"ו) כיר. ל' יר כמו שאמרו עצדי דוד לו,
 ולא תכנה את כר ישראל (ש"ב כ"ח י"ז), ואין לפרשו ל' כיר החרישה,
 או ל' עול (בל' ארמי נירח): ל"ז) ונלכת וגו'. שעצדיך ישמעו לך
 ולא יבקשו למרוד בך, ולפי פירוש זה היה ראוי לכתוב ככל צקף,
 ויש לפרשו עוד תמלך יעל אותם השצטיס שאתה מתאוה למלך עליהם
 ולא על שצט יהודה שבדאי לא תחפץ למלך עליו, כי ידעת בו שלא
 ישתעבד לך ואך ציון וקנף לך אס תמלך גם עליו, ותיבות והיות
 מולך על ישראל סומכות זה הפירוש: ל"ח) ונתתי לך את
 ישראל. כשתכון הממלכה ציד זרעך יהיה כאילו ישראל נתונים לך
 צונתנה ואתה מנחילם לבניך: ל"ט) ואענה וגו'. שרצנעם ואזים צניו
 חדלו מעבודת ה' והלכו אחרי האלילים שכבר היו בארצם, ובעבור זה
 כלו ימיהם ציגון ואנחה: אך לא כל הימיהם. שציוני אסא שיכרית
 הגלולים מן הארץ אחדל ונענותם, ונוכל ג"כ לפרשו נבואה על ימות
 המשיח, אך הראשון נראה יותר לפי פשוטו, וצעיניו אנו רואים

ימות המשיח הולכים ומתקרבים, ודי לנו בהצטחה הכתובה בתורה ושב
 ה' אלהיך את שבותך (נצבים), ואין לורך לעקש הכתובים לבקש סוף
 יותר או פחות לאמונה זו התקועה כבר בלב כל ישראל, ונגלולי
 הנועשים ההויס בכל יום וחזקים אותה מנלי שהסיוך על הכתובים,
 שגם הם נוכח צראיות ברורות שלא דברו לימות המשיח, לא ע"ז יווטו
 יסודות תורתנו וגם לא יסודות אמונתנו בתקומת ישראל נושפלותם,
 רק יסודות אמונה זרה יווטו (וי) שישק. לפי הסברה גם שישק זה
 איננו חותן שלונה, שידועס יד ירבעס הנורה מתחת ידו וכונתו למרוד
 בו, וכתב הח' פיליפוזאן בשם Champollion שישק הוא Sesunehosis
 הנזכר בדברי מניטון הכהן למורים, ושמו נכתב על עמוד בארמון
 הנושא בעיר קארנאק למורים, ובקירות הארמון מוזיר שישק זה שהוא
 מביא לפני אלהיו שלשים מלכים נכבלי ברזל ותחת אחד מהם כתוב
 בכתובה הקדמונה למורים (Geroglifi) וכתב שהברתו דומה לתיבות
 „יהודה מלך„ (רחבעם? לומטה י"ד כ"ה) כושפט ל' נורים (לפנת
 פענת) והדומות לה שוקדיומות השם הנמוך אל הסמוך: ו"ג) בעיר
 דוד אציו. במונות ליון ששם קברי בני משפחתו:

י"ב א) **כי שכם בא כל ישראל**. או מפני שער שכם
 היתה באמלע ארץ כנען וירושלים בדרוונה, או מפני שהיה כבר בלבבם
 למרוד בו בדעתם שלא יט און להם ולעקתם, ולא רנו זקניהם
 (הבאים מכל עשרת השבטים להמליכו) לנא ירושלים ויראתם מנבי
 יהודה יושביה שבדחי גם אם לא היו הורגים אותם אם לא ימליכו
 את ירבעם, לכל הפחות היו מונעים מהם לשוב אל ארצם והיו
 מחזיקים בהם כבני תערובות (Geissel, ostaggi) להכריח בני שבטיהם
 להשמוע לרחבעם: ב') ויש ירבעם במורים. נתעבב שם בטוח
 בדבר ה' לו ציד אחיה ולא דחק את השעה: ג') ויצאו וגו'. ירבעם
 היה לראש ולמדבר: ד') הקשה את עלכו. ע"י הווס לבנינו, ופרנסת
 אנשי ביתו שהנלצים שלו היו מכריחים את העם לתת חודש אחד בשנה
 כונו שפירשתי בסי' ד': ה') לכו עווד. והמותונו ג' ימים ושבו אלו,
 ולשון קלרה דבר כדרך מלינות לה"ק כונו לא תשחט על חוון דם
 זבחי (נושפטים), לא תזנה אהקן גזית (יתרו) ודומיהם: ז') תהיה
 ע"ד. תשפיל גדולתך ותשמוע בקולם כעבד השווע בקול אדוניו:

ועניתם. ונך שלטון לא ישפיל עמו, אפילו לענות לעקת בני
 עמו, ומי יאמר לו מה תעשה! ודברת וגו' ולא בלבד תשפיל גדולתך
 ותענם רק תדבר ג"כ להם דברים טובים עד שימליכוך, וכאשר תחזק
 הממלכה בדרך אז תחזור בדבורך, והם יהיו מוכרחים לסבול: ח') את
 הילדים. לא שהיו עתה ילדים (אם לא לערך הזקנים יועני שלמה
 ע"ד ותלכש את יעקב בנה הקטן, ולכל הפחות היה אז יעקב בן יותר
 משישים שנה כמו עשו אחיו בקחתו שתי נשיו הראשונות), רק שבילדותם
 גדלו אתו כמשפט בני מלכי קדם שיבחרו בין בני שריהם ואליהם
 ויגדלו עם בנם העמיד לנולך תחתם לומען יהיו לו כאחים ויאבדוהו
 ויהיו אח"כ שריו ופקידיו הנאמנים, ואולי היה נשאר להם גם בגלותם
 שם ילדים כונו בקטנותם, וכמו שרבעם היה עתה בן מ"א שנה בן
 בודאי היו גם הם; ולא מוסכלותם השיאיהו עתם, רק באמרם הפך
 דברי הזקנים, אם תשפיל עמוך פעם אחת תודיע כי יראת מוהם,
 וכל מה שתוסיף ותתן להם בן ירבו לשאלו עד שלא ישאר בידך כלום
 מנושפטי המלכה; וירבעם היה בוטה על בני יהודה הרבים והאדירים
 בלא בלבד. לא ימרדו בו רק ג"כ יחזקו ידיו להחזיק הממלכה על כל
 האונה, וביד רחבעם היו רכב וסוסים וגשק שהניח שלמה, ובדאי
 גם בערי הרכב והמזלר נתן שלמה מענדיו שהיה יכול לבטוח בנאמנותם,
 ורחבעם בטח בכל אלה, ומ"מ ענת הילדים לא היתה אחת צפה ואחת
 בלבד כענת הזקנים: י"א) שוטים. שרועותיהם שטות וגדות הגה והגה
 להכות: בעקרבים. שוטים שרועותיהם מוזינות ברזל ומפרישות
 בעקרבים: ט"ו) סבה. גלגול דברים: ט"ז) מה לנו חלק בדוד. דברים
 אלו נשארם בלבד הוון עשרת השבטים והיו שגורים צפיהם ומורידת
 שבע בן בכרי (עיין מ"ש בשמואל ב' סי' כ'): עתה ראה ציתך דוד.
 אתה שלימדת את בניך לקרב את בני שבטם ולחשוב בני שאר השבטים
 כפחותי הערך נגדם, ראה מה היה לציתך; וגם באמרם זה נגד דוד
 הוא ראה תקיפה לא בלבד על אמונת צ"י בהשאת הנפש אחר
 המות רק ג"כ בדעת הנפש מה נהיה בארץ ושונחתה או אכלה בונה
 שיקרה לאוהביה וקרוביה: י"ח) את אדרס. או לדבר על לבם, או
 להרים ווס עובד מנחוריהם לעשות עבודתו להראותם שאינו מנפחד
 מהם, וזה נראה יותר, שאם היה רולה לדבר על לבם היה שולה
 אליהם איש נאהב לא אותו שעל הווס שבדאי שנאוהו ומחמת פקודתו,

וזרואתו כי תחת הביא לוארס בעולו רגמוהו, ויהר רחצעס לנוס פן ירגמוהו גם הוא: י"ט) ויפשעו. אם היה כותב ויגדו היה ר"ל שנתחלה עבדוהו ועשאו כאלו התחפשו בצגד חדש ונרדו בו, עכשו שכתב ויפשעו ר"ל עברו עליו ועל דבריו (כפשע בני ובין המות, ש"א כ' ג', ואעפ"י שזה כתוב בש"ן ימנית וזה בשמאלית, העיר כבר שד"ל שבמיו קדם לא היתה שם כ"א היונית) כדבר ריק ובלי תועלת שאדם דש בעקביו ולא יחוש: עד היום הזה. א"כ נכתב סיפור זה בזמן נואחר לועשה, רק מ"ו זהות עשרת השצטים עוד על על אדמות וולכס נושל עליהם: כ') וישלחו וגו'. קודם דבורם אל רחצעס שכן כתוב ויבאו ירצעס וכל קהל ישראל, ירצעס בראש כולם: אל העדה. סנהדרין הנועדים וגאספס להועץ מה לעשות: וימליכו. ואח"כ כשראו שאין תקוה ברחצעס שיסוע לעקתם, הווליכו את ירצעס: שצט יהודה לצדו. ובנימין הסמוך לו והוא מתי מעט וירא מבני יהודה, וגם עיר ירושלים עומדת על הגבול בין נחלת שני השצטים ויושציה מבני שניהם: כ"א) בחור. לא הקהיל כ"א הנצחרים שבהם, שאל"כ שולפי חרב ציהודה לצדו היו חויש מואות אלף (ש"צ כ"צ ט'): להשיב מואחר שהיתה ציד חציו וחציו חביו, מוחזק הוא בה, וראוי להשתנוש בצרש השיב, וכן צילחק ההשצ אשיב את בנך (חיי שרה) וינחק לא היה שם מעולם, רק אצרהם ותרם כולדו שם: כ"ג) ויתר העם. מלכד הנצחרים לנולחמה: כ"ה) ויצן. עשה צשכס צנינים לנרכו וגם חוונות ומגדלים לחזקה: ויבא נושס. ר"ל ובאשר כלה כל חפלו לעשות לשכס: כ"ז) אדניהם. שם אדון ובעל צכנוי ומחוצר גוף נסתר הוא תמיד צל' רצום, אדוניו, בעליו, רק כאן יש לפרש אדוניהם זה ל' רצום ובונתו דוד ושלמה שהיו אדוניהם לשעבר והגליחו במלכותם, ובצוא צני עשרת השצטים ירושלים יזכרו ימי קדם הטובים וישוב לצס אל זרע דוד: כ"ח) אשר העלוך. עבודת העגלים לא היתה עבודת אל נכר, רק כונו עגל שעשו צמודר ליירו אלהי ישראל תחת דונות זה, וזה החלם לסוד ומנוח ה' הביאם לשנות שאר חקיו על דבר הכהנים צני לוי ועל דבר החנים והקרצנות: כ"ט) צבית אל. צהר אפרים על הגבול צין אפרים ובנימין, ודן היא לשם או ליש שלקחו ז' מואות צני הדני מואת הצידונים וושציה (שופטים י"ח) צגבול לפוני תחת הר הלצנון: ל') עד דן. לעבדו הלכו דרך רחוקה וקשה, ובתחלה לא עבדו העגלים

ומלונס כ"א צלווי ירצעס רק מעט מעט נטה לצס אחריהם והאנוינו באלהותם, וזהו שכתב ויהי. הדבר הזה לחטאת: ל"א) צית צמות. שהיו צו צונות הרצה, וכנוו שהיו להם שתי לורות נעצדות, כן היה להם יותר מוקדש אחד ומנוצח אחד: ונקלות העם. מחשוציהם המוקלים ומובדלים מהמון העם, וכן מוקלה אחיו לקח חנושה אנשים (ויגש: ל"ב) ויעל. הוא בעלנו או שעשה עלנו כהן גדול, או שהורה את עמו שאין שם כהונה גדולה רק כל הכהנים המולאים ידם לעצדות העגלים שויס צגדולתם, וצזה תסור קנאה. וצנייהם: ל"ג) מלצו. כתוב מלכד ואם תוסיף זו הנופלת מחונות זו של ויעש הקרובה תהיה תיבת מלכדו:

י"ג א) איש אלים. עושה נפלאות, ולזקן קורא צשס נביא, מודר צשס ה': ב') וצבת. יש צהוראת שרש זה השחיטה והבקטרה, וג"ל שיש לפרשו ל' שחיטה שרק עלמות שהוליא מן הקצרים שרף יאשיהו על המוצח (מ"צ כ"ג כ'), מ"ו תרגמותיו ל' קרצן שדונס היה כקרצן אשם על חטאתם שחטאו והחטיאו: ג') מופת. מוקורו פת שמונו שרש פתה ושם פתה, הנפתה צנקלה, ואות מוקורו אית צל' ארמי יש, מה שמורה הוית דבר צלי ספק. א"כ מופת מעשה נסים או כדונס המפתה לב אדם להאנוין צדבר שוין השכל לצדו לא היה מואנוינו, ואות ראיס גמורה המוקיימות דבר מן השכל: י') חל נא וגו'. החלש זעם אלהיך מעלי והגד לו שדנתי דין בעלמי ומודה אני על חטאתי (ועיין למעלה ח' כ"ח: ז') וסעדה. איננה מלה זרה צנקודתה רק כך הוא משפטה מפני עי"ן הפעל שלה שהיא מואותיות אהח"ע שצמוקום קוץ חטוף צסונך ושוא בעי"ן ע"ד שמוכה פקצה צמוקום שמר ופקד לנווי יקדים החטף גם שאיננו צאות גרונית, וכן השצת מוקרו צמוקום מוקרו, מוקרו אותה, ונקות אותה, ע"ד מוקרו מוקרו ואונת הוא שהיה ראוי פעל טהר יולא לבנין פעל שצצנין הקל הוא עומד, רק זאת נראית לי דעת הנקדנים שנקדוהו כן: ט') לוא אותי. הנונה, אולי צא לו מלאך צדבר ה': לא תאכל לחם וגו'. כאילו היא עיר הנדחת שאסור ליהנות מונה שבתוכה, אצרבנאל; ולא תשוב וגו'. כאילו כבר נחרצת ואין דרך מציא לה ומוליא ממנה, פיליפפזאן: י"א) ונביא אחד זקן. נביא אמת שחל מנבואתו זה

יונים רבים, או שצאה לו נבואה רק פעם אחת בלבד, ונסתפק אם הגביה דבר מה שדבר מודעתו לאיים על ירבעם והאל הסכים על ידו ועשה לו נס (כמו שעשה לנושא בדבר קרח, לשנואל בקולות זמטר, לחליבו בהר הכרמל ולחלישע ברוב הגפלאות שנעשו על ידו), או היה מנוס דבר לו מוחת ה', ואם עשה מודעתו לאיים על ירבעם הללית בדברו ע"י הנס הגעשה לו מיד, רק נוי יודע אם יתקיים דברו באחרית הימים, והזקן היה רולה לתקן קבורתו באופן שלא ירגיזוהו ונוכחמתו, והלך לנסותו; ובראשונה כשראהו מלאוין בו ואיננו חומר מודוע חזר בו ה' מנוחשתו? ומודוע לא דבר אלי שנית? ומה אמת כי אמת צפיק? ושב ואכל עמו חומר צודאי מודעתו עשה ואין לורך לחשוב מנחשבות לקבורתו, עד שדבר ה' עמו וגלה לו שאמת צפי הגביה הבא מיהודה שבא דבר לו מוחת ה' ולא מודעתו עשה; ולא הרע הזקן לעשות בכל זה לפי שנוזוים אכחמו לחקור בגביה אם נביא ה' הוא שה' מודבר עמו או נביא סתם שמודבר מודעתו רק דברי מוסר וחכמה ליישר הלככות ולהדריכם בדרך הנכונה, ועיין בנושדל פ' בהעלותך על פסוק אם יהיה נביאכם: בכו. הנכור, ויספרו. שאר בגי, הנכור ספר תוכן הנועשה והאחרים הלכו וספרו הפרטים: י"ג) ויראו בגי. לפי דקדוק הלשון היה לו לכתוב ובגיו ראו, שראו מוקדם לכן: י"ח) כחש לו. כחש הוראתו האמיתית היא קרובה לכחש הקרוב לו גם בהצרה, אלא שהראשון הוא בלתי הגיד כשנשאל עליו והשני בלתי הגיד סתם ונבלי שיהיה שם נוי שישאל על הדבר, וכאן היה ראוי לכתוב בגי שהוראתו הגיד דבר שלא היה, ופקר ראוי לשניהם כחש ובגי, חומר דבר שאינו אמת: כ"ג) לא תבוא כבלתך וגו'. לשניהם נראית הנבואה כנוגדת שלא יקבר בקברי אבותיו, לא שיונות בלא עתו, וע"כ לא חרה אף הגביה הבא מיהודה על הזקן, שלפי דעתו לא גרם לו רעה גדולה בכזבו לו, ובעלנו חפש לו החומר להודיע לו כי לא שונא הוא לו: נבלתך. לפי דברי הח' בן זאב באוגר השרשים שלו לא יתכן שם נבלה בנות מוחת טבעית רק ליות בנוחמה או ע"י הריגה וכדומה, באופן שישאר איזה זמן נופל בשדה בלא קבורה, ויפה דבר: כ"ד) והחומר עוד הללה. ולא ברח לו מנחש האריה: כ"ו) וישבר הו. לא כתב ויטרפהו, ששרש טרף וול' טרף נתן ליראיו (תהלים קי"א), טרף צפיה (פר' נח) הוראתו אכול דבר הנטרף בולו או מוקפתו,

וכן טרף טרף יוסף (וישצ), וכאן שברו ולא אכל ונשרו, וגם לא שסעו לשנים קרעים כמו ששם שמוסן את האריה, רק עשה בו שנייה במקום שהנשמה תלויה בו: כ"ט) לספד. הראוי לספדו וחסרה הו' מפני זו ולקברו שאחריה: ל') בקברו. בקבר שהנביא הזקן תקן כזר לעלמו: הוי אחי. והוי אחות, הוי אדון והוי הדא (ירמיה כ"ג י"ח) שהמוקוננות ומחילות הוי אחי! והמוקוננים משיבים הוי אחותו וכולם מוסיפים הוי אדון והוי הודו, ושאר הקינה נאצדה ממונו, והוי בה' ל' קריאה גרידה ואוי באלף ל' נער, רק מוקרם אחד ונחלפים זה בזה: ל"ו) יונל א את ידו. בפר בן בקר וחלים שצעה (ד"ה ב' י"ג ט') ועיין שופטים י"ז י"ג מ"ש שם על ולינת ונלא את יד: ל"ד) וי ה י ירבעם בדבר הזה גרמא לחטאת ציתו, ולהכחידו ולהשמידו מעל פני האדמה, ופעל הכחיד ר"ל שלא יונלא שום אחד מנני ציתו בגלוי כ"א עלור וכלוא, והשמיד הוא כליה גמורה ומיבות מעל פני האדמה מוסכות לפעל השמיד בלבד:

י"ד ב') והשתנית. אלו היה כותב והתחפשי היתה כונתו שני בגדיך לבד, והשתנית ר"ל שני גם קולך ומהלךך באופן שיאמרו אשה אחרת היא ולא אשת ירבעם: ג') נקדיס. ציהושע ט' ה' כתוב וכל לחם לידם יבש היה נקודים, ושד"ל פירש עליו היה כ"כ יבש שהיה מנפרר לפירורים דקים כמו נקודה, וכן ענינו כאן מנעשה אופה נאפה בתנור עד שיבש (Zwieback, biscuit, biscotto), ויש מפרשים שם ציהושע העלה קמחים כמין נקודות ירקות, וכאן יהיה ענינו פת מתובלת בתבלין שנראים בתוכה ועל גבה כנקודים, והוא פת הבאה בכסנין הנזכרת בתלמוד (ברכות מ"ב), וגם ציהושע וגם כאן תרגם יונתן כסנין, ואולי עיקר חיבה זו בל' ארנוי כס שמונה שרש כסם שענינו לעם וכהת צנינו מוחמת רוב האפיה, והושאל אח"כ לכל פת מתובלת: ובק.ק. ללוחית שפיה צר ומוליאה קול כשיוצא המשקה ממונה (Onomatopoeia), ומוזה שרש בקק שענינו הריק (בוקק הארץ, ישעיה כ"ד א'), וכן חיבת לנכנת בהצרתה מושמעת קול הנושקה היוצא ממונה, וללוחית מנאנוה תרגום לנכנת (אונקלוס פר' בשלח), ומנאנו ללחת (מ"ג כ"א י"ג) וללחות (ד"ה ב' ל"ה י"ג) ועמון עלל ידו בללחת (משלי י"ט כ"ד), בכל אלה שרש ללח קרוב לפלח שענינו בקע, וכן קערה שרשו

הפוך מן קרע, ומקור מלות אלה בזמן קדמון לח, ער, מלות זעירות, ונוספה עליהם אח"כ אות ראשונה, א"כ ללחת או ללוחית הורהתה כלי מחזיק דבר לח, וקערה כלי שוערים ושופכים מונו דבר הלח שבתוכו: ד') קונו עיניו. וכן צעלי ועיניו קמה, עמדו וחדלו ומתנועתן, או כתב עיניו צמקום עפעפיו ור"ל עפעפיו עמדו ולא התפתחו עוד: ה') מתנכרה. עושה ענייה נכריה, וכן מתעשר, מתרושש, עושה עלמו עשיר ורש, והין זו הוראה צפני ענייה לבנין ההפעל שיהיה ל' כחישה, רק היא מהוראת הצנין עלמו המורכב מופעל ופעול, ולא ידעתי וודע נקדו קף של מתנכרה צברי ולא בשוא כנהוג: ז') הע"ה. השפלים והננזים, שאל"כ היה כתב מתוך עונו: ח') רק הישר צעיני. ואם חטא לא להכעיסני עשה, רק מתוקף יצרו: ט') מכל אשר היו לפניך. ומפחתי שופטי ישראל שגם הם לזונס היו כולכים, ואצומלך היה ג"כ לונלך על שכס: ווסכות. כאלו עבדת אלהים אחרים מאחר שעשית לך ווסכות, שזיירתי צדנות העגלים ואני אין לי ללם ודמות, א"כ אלהים אחרים אתה עובד ולא אותי: גוף. וול' גויה ולא וול' גב, ואני תרגמתי במליצה הנהוגה בל' איטלקי וול' גב, (dopo le spalle) מכ"ש שונאנו גו צמקום גב, ומלהמות לנו כסילים (משלי י"ט, כ"ט): י') עלור ועזוב. צפר' האזינו, ואפס עלור ועזוב, הביא שד"ל בתרגומו פירוש חדש על המליצה הזאת, וביאר אין עוד הפרש צין עלור צבית הכלל וצין עזוב לחפשי כי כולם ינאקו תחת עול העבדות, וגם הח' פיליפפזאן הביא שם פירוש זה בשם De Wette; רק צמלכים צ' י"ד כ"ו מלאנו ואפס עלור ואפס עזוב, ושם לא יתכן פירוש זה מופני כפל תיבת ואפס, ע"כ נ"ל לפרש כפירוש רבותי, אכרית לירבעם לא צלנד החשובים צמספחתי כי גם העלורים צבית הכלל או העזובים צדד שאין חולה עליהם ודורש טובתם: י"צ) צבאה. מקור צתוספת הא' ע"ד שְׁנִיָּהּ פְּקָדָה, והיה ראוי להיות מלעיל כמו הצווי צאה אחי הציתה (למעלה י"ג ז'): י"ג) דבר טוב אל ה'. אל צמקום על ר"ל לכבוד ה': י"ד) וויה גם עתה. כ"ל שחסרה מ"ס לפני תיבת ועתה מופני מ"ס של גם, יכרית את אנשי צית ירבעם המולאים זה היום, וויה גם ועתה, וגם הנולדים ועתה ועד עולם, וכן דעת יונתן ורש"י: ט"ו) והכה וגו'. מליצה קצרה כמשפט לה"ק ע"ד לא חננה אתהן גזית (יתרו), והכס צזה שינידס כאשר יגוד הקנה צוים:

אשר יהי. כל פסוק זה, ויעוד הגלות וסנתו, הוא נבואה, שעדיין לא עבדו צ"י בעלים ואשרות; ונראה שבעבודת יבעל והאשרה קדמוס צני יהודה (פס' כ"ג), וצני ישראל לא עבדו הצעל עד ימי אחאב (למטה ט"ז ל"ח), וגם חציה מלך יהודה אינו מוכיחם כ"א על עבדות העגלים (ד"ה צ' י"ג): ט"ז) ויתן את ישראל. לא ישמדם לו לנחלה רק יתנם ונתנה למוי שיהיה, ע"ד אשר סגר את האנשים (ש"צ י"ח כ"ח) ולא פירש ציד מוי: י"י) תרלתה. נראה שירבעם החליף וושצו משכת לתרלה, והיא היחה עיר יפה, יפה רעייתו כתרלה (שה"ש ו' ד'): כ"צ) ויקנאו אותי. וול' וקנא את אשתו (נשא) רק שיש לבנין פעל זה גם הוראת הפעיל, גרמו לו כציוול שיהא מוקנא אותם בעבדם אלילים תחתיו, ושרש קנא נקשר עם את ענינו יראה פן יטול איש אחר את שלנו (ויקנאו אותם פלשתים, תולדות, יראו שינחק ילך הלך וגדל והם יהיו הולכים ודלים, ומופני זה סתמו צורותיו ורבו עונו על הבחרות שהיה חופר, וקנא את אשתו, ירא פן תתן דודיה לאיש אחר); קנא נקשר עם צ"ה ענינו ראות צנרות עין הללחת רעהו (אל תקנא בעושי עולה כי כחציר מוהרה ימלו, תהלים ל"ז, ויקנאו צו אחיו, וישב, אחר ששועו גם מפי חציהם פתרון חלומוס יוסף המצשרים לו גדולה רבה עד שיצא חציו להשתחות לו); קנא עם למוד חרדה לכבוד מוי שיהיה (אשר קנא לאלהיו, פינחס, המקנא אתה לי, צהעלותך); וסוף שלשת הקנאות הוא כעס, ע"כ ישתנושו צשרש זו גם להוראת כעס, וכן יש לפרשו גם כאן, וכן ויקנאו למושה צמוחנה (תהלים ק"ו): חצותה. ציווי השופטים: כ"ד) קדש. כצד הורה שד"ל שמוקור מלת קודש הוא מן יקוד אש, דבר מוצדל מהנחת צני אדם להעלותו עולה לשמים, וזאת הוראתו בכל מקום, גם קדש זה ואיה הקדשה צעוים על הדרך. (וישב), איש או אשה הנבדלים מהנוון העם וצסכלותם חושצים לתת כבוד לאלילים צנאופס, ויהודה צא על תמר צחשצו שהיא זונה, רק צשלחו לה הגדי ציד רעהו. העדולמוי, זה צוש לשאלו איה הזונה ולסודיע כי רעהו ונחמת זנות צא עליה, ושאל איה הקדשה כאלו לעבודת אלילים צא עליה, והם השיבו לא היתה צזה קדשה המפקרת עלמה לעבודת אלילים; והקדשים היו מפקירים עלמם למושכ צכור, (ועיין צמושדל על פסוק אתנן זונה ומחיר כלב, תלח, שופרש שכלצ זה הוא הקדש הנזכר כאן, Cinedo, המפקיר עלמו

לעבודת האלילים ונחירו לבית (וסגדס): כ"ו) ואת הכל לקח. גם
 וזה שהיה במקומו אחרים: ונגי הזהב. שהיו בית יער הלכנו, הוא
 בית שלמה (עיין למעלה ז' ב'), ומכאן תוספת ראיה, שגם מוגני הנחשת
 שעשה רחבעם תחתם ניד השוורים פתח בית המלך: הר לים.
 רוכבים על סוסים קלים במלחמה, וכן ויאמר המלך לרעים (ט"א כ"ב
 י"ז): כ"ח) ישאום. יקחום בידים, כמו קונוי שאי את הנער (וירא):
 והשיבו. אחר שוב המלך אל ביתו, והיו ולוים אותו עד בית ה'
 ומוגייהם בידים, וזה מחזיק דעת המפרש ועולתו אשר יעלה בית ה'
 (למעלה י' ה') עליתו בכבוד וסדר, שהשע ונאות רעים היו מלוין את
 שלמה בעלותו לבית ה' ומוגייהם ולנות של זהב בידים: ת.א. מובא, משרש
 אתא בל' ארמו: ל"ח) צעיר דוד. בקברי הוולכים:

ט"ו ג') לבבו שלם. וד"ה ב' י"ג י' נראה שעבד את ה'
 אלהי ישראל, רק לא עבדו עבודה שלמה, שהיה פוסח על שתי הסעפים
 והיה נפתח אחר האשרים והקדשים: ד') את בנו. אחד ומלכאיו:
 ז') ומלחמה היתה בין אביו וגו'. נקשר עם וקרא שלפניו,
 כשם שהיתה מלחמה בין רחבעם ובין ירבעם כל יומי חייו של רחבעם
 כך היתה מלחמה בין אביו ובין ירבעם, אולי הועתיק השמוע שטה
 וכתבה אחר שתי שטות: י') ושם אמו מעכה וגו'. כאן אומר
 שוועכה היתה אם אסא וכן ד"ה ב' ט"ו ט"ז, ולמעלה פס' ב' אומר
 שהיתה אם אביו וכן ד"ה ב' י"א כ"ב, ואח"כ שם סו' י"ג ב' קורא
 לאם אביו או אביו ויכיהו בת אוריאל ון גבעה, א"כ יש כאן חלופי
 דברים ואין להכריע, ולומר שקורא לה אמו אצל היא היתה באמת
 אם אמו כדברי המפרשים היה הגון לומר אם היה כתוב בלבד וגם
 את מעכה אמו ויסירה מוגירה (ודוגמתו ד"ה) שקרא לזקנתו אמו
 כמו שקורא יעקב לאברהם זקנו אביו (אלהי אבי אברהם, פר' וישלח),
 רק כאן שנספר לנו שם אמו, באמו ונוש מודבר ולא באם אביו אפילו
 גדלתו כאמו: י"ג) מפללת. כמו תועבת מלרים (פר' וארא) במקום
 אלהי ומלרים, ל' בזיון, ללם הראוי להיות נפרץ ונכרת (בחילוף אותיות),
 או הוחריד ומפחיד ל' פללות, (תהלים כ"ה ו'), אם נוחמת דמותו
 שעשאוהו בכונה כעור ורע, או מפני תשמישו הגוואם לניחוף ונות,
 ואליל האשרה היתה הלכנה ולאורה יראו כללי האילנות כללי ענקים

ורפאים, וע"כ עשו לה גם כן ללם ומפחיד נוחמת רוע מראהו מוגירה.
 עיין ו"ש למעלה י"א י"ט: י"ד) והצוות וגו'. בזה חטא שהתיר
 לאחרים שיזבחו בצמות לה', רק הוא לא זבח כ"א בצית המקדש ולא
 נתפתח אחר ניאופי האלילים, וד"ה ט"ו י"ז כתוב והצוות לא סרו
 מוישראל: ט"ו) וקדשי. כתיב וקדשו והראוי וקדשו, מה שהקדים
 אביו ומה שהקדים, הוא וכן הוא ד"ה שם פס' י"ח: בית ה'. כמו
 בצית ה': י"ז) הרובה. מוצר במקום רם על תחום יהודה, אולי הדרך
 עוברת תחתיו, ואנשי לנאו היו יכולים מורום מזודתם למנוע אנשי
 יהודה מעבור: י"ח) הנותרים. בנין הרמה ע"י צעשא לא היה עד
 שנת ל"ו לולכות אסא (עיין ד"ה), א"כ נשתמשו לנורך בית המקדש
 וקדשי אביו ומקדשי אסא בשנים שהיה שלום בארץ, ומה שנותר
 בקדשים ההם לקח עתה אסא ושלח לנן הדד, ולפרש הנותרים ומה
 שלקח שישק כ"ל רחוק, שלמעלה (י"ד כ"ו) הוא אומר שלקח הכל: י"ח)
 טברון. טוב וידיד בעיני אלהיו רמון (מ"ב ה' י"ח: ב') ואת כל
 כנרות. כל הערים שעל ים כנרות הוא ימה של טבריא: כ"א)
 בתרלה. מקום מוצר פן יבאו לו אויבים מלפון ומדרום: כ"ב) וישאו
 וגו'. הרסו מה שבנה ולקחו מה שמוכן לכלות הבנין: כ"ז) בגבתון.
 עיר בנחלת דן (יהושע י"ט, מ"ד) ונפלה אח"כ ביד פלשתים: כ"ט) עד
 השמדו. הא נקודה חירק ל' עבר וחסרה תיבת אשר וכן עד השמידו
 אותך (פר' תצוה) עד הכרית כל זכר באדום (למעלה י"א ט"ז) ורבים
 עוד: ל') בבעסו. ידע בוראו וכיון למרוד במלכותו לא תעשה לך פסלי:

ט"ז ב') להכעיסני. כל מלכי ישראל אלה לא היו כופרים
 באחדות ה' והולכים אחרי האלילים מאונותם גם (חון מליזבל בת
 אחבעל מלך לדונים שהיא האוינה בצעל), רק היו עובדים אותם כמו
 ירבעם מיראתם פן בעבודת ה' לצדו ישוב לב העם אל מלכי יהודה,
 או מילרה הרע הנוטה לבס אחר הניאופים והתזנונים: ג') מבעיר
 אחרים. הולך ומבעיר עד שיכלה: ז') וגם וגו'. נראה שנבואת יהוא
 בן חנני היתה בסוף יווי צעשא, והתחילה ובעשא עלנו שהלך בלי
 חמדה, שכן כתוב הנני ובעיר אחרי צעשא, וגם על ביתו היה דבר
 ה', ונתקיים כמו שהולך ומספר: להיות. דבר ה' היה שצית צעשא
 יהיה כצית ירבעם שיכרת מוהו, או כונתו צעשא עשה הרע להכעיס

ה' ולהדמות בדרכו לדרך ירבעם לזמן תחקיים המלוכה בידו ועל
 אשר הכה אתו. את בית ירבעם והוא לא היה כ"א שצט אף ומוטה
 זעם בידה' נגד בית ירבעם, ומאחר שלא לקח מוסר מואצדן הרשעים
 ראוי הוא לעונש כפלים על חטאתו בעבודת האלילים ועל הכריתו את
 בית ירבעם לא לעשות לה' רק מחפצו לזלזול תחתיו: ט') אשר על
 הבית. מוכן לרבי בית המלך, כעין י"ז הנלצים שהיו לשלמה, והוא
 גובה מן העם ונדה בלו והלך, ואין הולך יודע אתו ומאומה כ"א
 הלחם אשר הוא אוכל, ובכן זה שעל הבית מתעשר עושר רב: י"ח)
 בית בעשא. בניו וצנותיו: וג' אליו. אחיו ואחי אביו וצניעה:
 ורעו. ורעיו, הא' במקום יוד ושתייהן אותיות נחות: בהצליהם.
 שהלכו אחרי ההבל ויהבלו. ידעו שאליליהם הבל וריק ועכ"ז עבדו,
 שאם היו מאמינים באלהותם היתה להם התנלות: י"ח) וישרף
 עליו. זמרי שרף על עלמו, ודעת בעל מנודת דוד שנושא הפעל הוא
 עמרי, עמרי שרף על זמרי, והיה לו להזכיר שם עמרי על השריפה:
 כ"ג) את העם. ון העם כונו כלאתי את העיר (וארח) ון העיר,
 ושמושי מלת את רבים, ומקורם תמיד הורחת עם והלל: כ"ד) ככריס
 כסף. מוספר זוגי חינו ומחלף בסמוך: ויבן את הבר. עשה עני:
 בנינים שונים לצורך עיר: על שם שורה. נראה שהיה ראוי להטעים
 שם דרגא, שור תביר, אדני מרכא, הבר טפחא, על שם שור שעד
 היום ההוא היה אדוני הבר קראה שומרון: כ"ה) וירע. לא הוסיף
 אלילים חדשים כונו שעשה ואחאצ בנו, רק לעבודת העגלים עשה מעשים
 יותר מכווערים מועשי המלכים שקדמוהו: ל"א) הנקל לכתו וגו'.
 כאלו לכתו אחר חטאת ירבעם בעבודת העגלים היה דבר קל, אחר
 שלקח לו לאשה אח איובל (אית בל, יש הבעל, ע"ד יאשיה יש יה)
 בת אתבעל (יש בעל) הלך ועבד את הבעל, אליל ומתועב בעבודתו
 הנוחסת על עבודת כל האלילים: ל"ג) האשרה. אשת הבעל, Astarte,
 ובתתי כבר עליה ועל שונה בנקום אחר, ונראה שעד עתה לא היתה
 בישראל כ"א ביהודה בימי רחבעם: ויוסף אחאצ לעשות. יותר
 מזה עשה: ל"ד) בית האלי. מעיר בית אל, ונראה שגם שדה עיר
 יריחו עבר באורך הימים מנחלת בנימין לנחלת אפרים והיה תחת
 מושלת אחאצ: באבירם בכורו יסדה. אבן הראשונה למוסד
 הבית היתה גופת בכורו הנקבר שם:

י"ז ח') **התשבי**. מעיר ששנה תושב, יונתן, ולפי דברי יוסף
 הכהן בקדמוניות שלו שנה תשכון בארץ הגלעד, וגם השנעים תרגומו
 מן תשכון: אשר עמדתו לפניו. כאחד מושרתיו, ר"ל שונעורי
 עזבתי חיי שעה ולא שמתי לבי כ"א אל עבודתו: ג') על פני
 הירדן. הזחל בקו שזה לירדן עד שפכו מימיו לתוכו או לתוך ים
 המלח: ו') והערבים. הסבירא ביותר נכונה היא הנהוגה שר"ל
 עופות ומוין העורב, אך שונעתי מפרטים אותי אנשים מוארץ ערב והיה
 ראוי לינקד ערבים, ויש בתלמוד בבלי (חולין ה') ויי שסובר שהיו מנור
 עורב (שופטים ז' כ"ה: ט') אל מנה. בארצות הקדם נכרות האלמונות
 מן הבעולות ומן הבחולות ע"י לזושיהן או כסוי ראשן: י') מוקש שת.
 לוקעת ענים קטנים כמו קש: י"ג) מועג. או עוגה, לחם עגול, וכן
 בתענית (פרק ג' מש' ד') במועסה חוני המעגל עג עוגה ר"ל עיגול,
 ומקור המלה עג בחלוקף אותיות חג שמונו ומחוגה וענינו בראשונה
 עיגול ואח"כ מחול בעיגול, ואח"כ יום שנתה שבו יולאים לחול במחולות,
 ואח"כ קרבן שוקריצים ביום טוב (אסרו חג בעצמים, תהלים קי"ח):
 י"ג) לפחת. שונעתי שבל' סורי לפח ענינו כונו בל"ח תפח שהורחתו
 להתנפח והרחיבו; וכלי זה אם היה נועשה זכוכית נקרא כן על שמתנפחים
 אותו בעת עשיתו, ואם היה כלי חרס נופני שהיה לו לואר ארוך
 ובטן נפוח, ואולי הוא סיר נפוח הנזכר בירמיה א' וגו', וכן פרשתי
 ג"כ לפיחת בדבש (בשלח) שבטגן חלות הקמח בשמן יחס האויר ויתנפח
 והחלות תתפחה, וגם שם חלה משרש חלל שהורחתו נקב והריק
 שבקרבן רקות הן: ט"ו) היא והוא. יש אם למוקרא משום פעל
 ותאכל שהוא ל' נקבה ויש אם למסורת שכונו בפעם ראשונה כן בכל
 פעם עשתה בתחלה עוגה לו ואח"כ לה ולביתה: י"ו) שנה תנומה:
 י"ז) נשמה. נשמה, שלא היה מנשים עוד מאפו ומפיו: י"ח) להזכיר
 את עוכי. אין ויתה בלא חטא, וה' פוקד עון אבות על בני,
 שתי הדעות היו מפורסמות בישראל; וזאת כונת דבור האשה, בני
 היה בריא קודם בואך אתה איש האלמים הגזר וה' מוקיים, וא"כ
 אתה הזכרת איזה עון שהיה לי והאל היה נראה כשוכחו בהגילו
 אותו מנרה; ותיבת זאת בתנויה והיתה ראויה להא' התימה, וגם
 הפירוש הנהוג לערך אני אשה חוטאת נכון הוא: כ') הגם. כונו
 האף תספה לדיק עם רשע (וירא), איך תעשה זאת אתה האל הנדיק

והטוב: מותר ר. ונבין התפעל המשמש לפעמים כמו נפעל ומזחלק
 זו (ע"ד ל' ארמי שאין שם נפעל פעל והפעל כ"א התפעל) אני מוכרח
 לגור: כ"א) תשצ נא וגו'. יפרשו המפרשים המאורע כמו שירנו בודאי
 כונת הכונה שהנער היה ונה כמו הנער שהחיה אלישע. וא"כ זה
 ראיה גמורה שהאמינו ציונים ההם צהשארית הנפש: על קרבו. אל
 קרבו, וכן וילך חלקנה הרמותה על ביתו (ש"א ז' י"א): כ"ד) עתה
 זה ידעתי. ידעתי כבר ועתה אני יודעת יותר:

י"ח א') הראה אל אהאב. והשתדל שיחזור העם בתשובה:
 ג') היה ירא את ה'. ולא ירא מן ה', וכונת המליצה מפורשת
 בתהלים קי"ג, אשרי איש ירא את ה' צוונותיו הפץ מאד: ה') מעיני
 הוים וגו'. ויעין או עין הוא מים הזלים מנקיקי הסלעים כדומעה
 ון העין, ונחל (בחלוק אותיות נגר) הוא מים זוחלים בקרקע: ח' יר.
 דשא הנקטר לנחבל בהמה: ה') ולא נכרית וגו'. תרגומתיו כאלו
 כתוב נקרת ע"ד לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל (למעלה ז' ד')
 מפני שמוש תיבת ון או המום שחתינו, לא נהיה נעדריס ומחוסרים
 מהצממות, לא נשאר צלי צממות: י') והשציע וגו'. היה משציע אה'
 המנוולכה ואת הגוי שאמות צפיהם צונה שאמרו שאיך ביניהם,
 וחסרו מלות כי אמות הוא, וזהו דרך הלשון כמו (בסי' א' ל') לאמר
 כי שלמה בנך יולך אחרי וגם שם חסרה תיבת נשצעתי או באמות
 (וכן צפס' י"ג וט"ז שם): יונא ח' ב'. ל' הוה, נשצעו שאינם מולאים
 אותך, ע"ד ככה יעשה איוב, היה עושה: י"ב) על אשר. במקום
 אל אשר: י"ו) האתה זה. האתה הוא האיש הזה העוכר ישראל,
 ול' קצר הוא: כ"א) אתם פסחים וגו'. נוש לקוח מן העופות
 המעופפים בכלוב או על חילן מענף זה לענף אחר כאלו הם בספק
 חיזהו הנכון להם, ונקראו גם המושבות סעפים (סעפים שנאתי, אלפא
 ביתא) לפי שהולכות ומסתעפות ומתחלקות, ומאחת תולדנה הרבה:
 ולא ענו וגו'. שאע"פי שעבדו את הבעל לא סרה עדין יראת ה'
 מלצם: כ"ב) לצדי. ויראה לכם שיחיד ורבים הלכה כרבים, עתה
 נכסה אם האמות אתי אעפ"י שאני יחיד או עמהם שהם הרבים:
 כ"ג) אעשה. אמתקן ואערוד כמו ויונה לעשות אותו (וירא): כ"ו)
 אשר נתן להם. מאחר שלא רצו לצחור: ויפסחו. אחת מעבודות

אליהם היה לעשות לכבודם ריקודים מתועבים ומכוערים, וכן ויקומו
 לנחק (תשא): הנה רים. מל' נהר וזהר ושחר וחרם (האמר לחרם ולא
 יזרח, איוצ ט' ז') ויזהר וזית הסהר (שיש שם חלון קטן עגול כמו לצנה),
 ולהלה (פנים מאירות ונשונחת הלצ), ואולי ג"כ תמונת חרם או תמונת
 סרח (יהושע כ"ד ל', שופטים ז' ט') מקום קבורת יהושע שלפני התנחל
 בני ישראל את הארץ היתה שם תמונת הבעל או השמש, וגם פעל
 סחר שענינו סצצ (סחור סחור תרגום של סביצ) ותמונת השמש שלפי
 ראות העין סוצצ ומקיף את הארץ, וגם פעל הקיף מקורו נקף שהוראתו
 כרת (ונקף סכני היער, ישעיה י' ל"ד), וגם חזר שכל"ח ענינו שוב,
 וחרש שצכלות המענית חוזרים חלילה, וזרת שצחרישתם כורתים
 וחומכים האדמה, וזרת וחרט שפוסלים צאצאים מעשה חרש אבן,
 וחרוים (נוארך צחרוים, שה"ש א') הסוצצים הנואר, וחירות וכן
 חורין כל"ח, ע"ד ואת הארץ תסחרו (מקץ) שיש לו רשות להתהלך
 בארץ, וחור נקצ עגול, וחורר נצע לצן הוא נצע האורה, ואולי גם
 שם רוח (שממנו פעל רוח, רחצ, וחרצ) המקיף את כל הארץ (סוצצ
 סוצצ הולך הרוח (קהלת א' ו'), שע"י רחיפת חלקי האויר הדק תולד
 האורה לדעת קנת ומחממי חמות הטצע (רוח אלהים מרחפת, ויאמר
 אלהים יהי אור), וכל"ח קראו לו אויר aer המוזכר שם אור, א"כ
 אחר סיבוב גדול חזרה המלה להוראתה הראשונה: אשר עשה. הם
 עשו להם המוצת, רק מיחס הכל לאליהו מאחר שהוא הביאם למעשה,
 וכן יש לפרש גם הפר אשר נתן להם: כ"ז) ויהי ה' זה שרשו
 התל, רק וחציקם התל צי (וינא) עד הנה התלת צי (שופטים י"ו
 י"ג) שרשם תלל, ומזה ותוללינו שומחה (תהלים קל"ז) המלעיגים בנו
 שאלונו שומחה, שד"ל: שית. שמה טרוד הוא צשיחה: שי"ג. מל' נסנו
 אחר (ישעיה מ"ב י"ז) נסתלק וישצ לו חדר בחדר: דרך. הלך בדרך
 למקום רחוק: כ"ח) ויתגדדו. מל' גדו אילנא (דניאל ד' י"א), עשו
 להם פלעים צצשרס להכמיר רחוני האליל עליהם, ונשרש גדד הקרוב
 לגזו נקראים החתכים העשויים ע"י הנוחרישה צאדמה גדודים (נחת
 גדודיה, תהלים ס"ה) וגם אנשי הנצח היוצאים לשלול שלל, או מפני
 שמשחיתים את הארץ, או מפני שהולכים צשורות סדורות: כ"ט)
 ויתנצחו. דברו הלך ודבר כהולך ומשתגע: הונחה. שעת הקרבת
 תמיד של צין הערבים צצה"ו שצירושלים, ואליהו הונחן להם עד

שתבא שעה זו ויקריב קרבנו עם קרבן התמיד שעל מוצה ה' צבית וקדשו: ואין קול. אפילו בלא דברים ע"ו רעם: ואין ענה. ע"י דיבור: ואין קשב. סיוון הקשבה בירידת אש מן השמים: ל' וירפא וגו'. ל' קנה, וירפא את המוצה ההקום (ע"י פסיחתם נפלו מן האבנים ארצה) ויקדשו לה', ושיהיה מוצח נבנה מקדש לה' וברוב הימים נהרם ועתה אליהו רפאו ותקנו, יכול להיות כן, אך קשה להבינו וול' הפסוק: ל"א) שתיים עשרה אבנים וגו'. לחצר עשרת השבטים עם אחיהם בני יהודה, שהאל ישעה אל קרבנם עם קרבן בני יהודה: ישראל יהיה שונך. שם זרעך, שיעקב עמנו לא חדל ויהקרא בשמו הראשון וגם האל קוראו יעקב יעקב (ויגש), וזוה רנה להזכיר שגם בני יהודה בשם ישראל יקראו וכולם גוי אחד, והשמיים ברוח אל העם כי מה טוב להם אם יתחברו שנית כל י"ב השבטים יחד כי אז תסור הסנה שנעברה סרו ונאחרי מנות ה': ל"ב) ויצנה את. כמו לא תבנה אתהן גזית (יתרו): תעלה. חפירה בקרקע, רק הוראת המלה סילון שהמים נכנסים בו, משרש עול שכל' ארמי הוראתו בוא, וכן עול ימים (ישעיה ס"ה כ') בא בימים, ועשה התעלה וינלחה ויט להבדיל המוצה מיתר האדמה כאלו הוא דבר לעמנו ואיננו מן האדמה המטומאה בגילוליהם: ל"ג) ואתה הסבת. ע"ד ויחזק ה' את לב פרעה, כ"כ נטו ישראל מאחרי ה' בתועבותם שנראה כאלו ה' הסב לבם אחורנית, ודרך הנוקרא ליחס כל הפעולות, ובפרט הגדולות, לאל ית"ש, כמו אשר חלק אלהיך אחס (ואתחנן), ולפי שדבר קשה הוא תרגומתי כתרגום שד"ל (רש"י) אם לא תקשיב הגה אתה הוא הנוסב לבם אחורנית: אחרנית. הולך וסר עד שהוא באחרונה, והמלה תאר הפעל: ל"ח) לחכה. כמו כלחך השור (בלק), והשרש קרוב ללקק, וכמו ששרש בלע נהיה מן לוע שענינו גרון (ושנות סבין בלעך, משלי כ"ג ב') קן לחך מן חך (וחך הכל יטעם לו, איוב י"ב י"א) מוחות המאכלים הגורמים חיכוך בחך וע"י זה משוועים טעמים; וליחכה האש את המים לרמות שברגע שהוא סר פשעם ונעליהם ובקדושת המוצח נתקדשה גם האדמה סביבותיו ואין עוד מפריד בינו ובינה: מ"ו) וישחטם. לזה לעם שיכרתו עורקי לוארם ויטיפו דמום בנחל קישון כדי שהמים יגירוהו עוהם, וזוה רמו שחנקה הארץ ותועבותיה: מ"ח) כי קול וגו'. כי אני שומע, כמו קול דמי אחיך לעקים (בראשית) ודוגמתו, אני שומע

דמי אחיך, אני שומע המית רבוי הגשם: מ"ב) ויגהר. תרגומו וגחין לארעה, ל' הולך על גחון (שמיני) כמו הנחש שמקריב זבחו אל ראשו. כן אליהו ישב ארצה והקריב זרכיו ללוארו ושם פניו בין זרכיו, וכן צמ"ב ד' ל"ד ויגהר עליו, הקטין ולוואס עמנו להתמודד על הנער: מ"ג) דרך יס. כי כרמל צים יבא (ירמיה מ"ו י"ח): ש. שוב, וישב שבע פעמים, ול' קנרה דבר: מ"ד) אסר. מרכבתך: מ"ה) ורוח. גם ע"י הרוח נתקדרו בהרימה חזק השמימה: מ"ו) וירץ וגו'. מדרך ארץ היה שאחאב יקרא לנביא לרכוב עמו במרכבה, ולא קראו, והנביא הראה לו שאינו לריך לזה, שצדק נס (ויד ה') רץ לפניו יותר מן הסוסים, מוהר"ר שצתי רפאל מילי, ונכונה ג"כ דעת רז"ל (תלמוד בבלי זבחים ק"ב). שאליהו חלק כבוד למלכות, מאחר שהעם שב בתשובה ראוי גם מלכס לכבוד, אולי ירך לבו וישוב גם הוא אל ה' בכל לבבו: וישנם. ויחגור, ויש כל' משנה (כלים פ' כ"ו מ' א') כים של שגלות, שיש לו מעשה תשנץ מלמעלה ומכניסים בתוך התשנץ משיחה או פתיל, ומותחים אותה, והכים נכוון ונקשר:

י"ט א) אשר עשה אידו. שהכלים עובדי הצעל והטה לב העם אל ה': ב') כה יעשון וגו'. טופס שבועה, רק אינו רוצה להזכיר מה רעה הוא שואל מהם שיעשו לו וגם יוסיפו על שאלתו אם לא יעשה מה שעתה הוא נשבע, שלא לפתוח פיו לשטן (ת"ב ברכות ד' י"ט). נשבעתי כי מחר כעת, נשעה הזאת, או צלי ספק (עיין פי שד"ל על ישעיה ח' כ"ג): ג') וירא. כי צסכנת נפש הוא, או הראוי ויירא, וחסרה יוד אחת, ושני השרשים מוקור אחד, שאדם מופחד ומוראה עיניו אשר יראה: ד') רתס. תרגומתי כנהוג ginestra, ומוקור המלה נראה שהוא שרש רתס (רתס המרכבה לרכש, ויכה א' י"ג) שהוראתו אסר, אולי מפני שנטע רך הוא ונוסתנך באילנות ואוסרם וקושרם זה לזה: ד') את נפשו. על נפשו, על עמנו: טו ב). מעשי לא טובים ומפני זה לא נעים גורלי, ופתי ההוראות לתאר טוב, כשר ושלום: ו') רלפים. מל' ובידו רלפה (ישעיה ו' ו') וגם מל'. על רלפת צהט ושם (אסתר א' ו'), אבנים או לבנים צוערים באש (מתרגום שד"ל: ז') מוך. מוכח בן אדם כמוך: ט') המערה. אולי מערה אחת לצדה ידועה היתה שם, או הא הידועה לאו דוקא: י"א)

וחזק מפרק. יש להניח שגם בזמן קדמון השתמשו בתג בסוף התיבה להורות חסרון אות שנקל להבינה, וכן כאן אחר תואר גדולה אין לורך לכפול סימן הנקבה, רק באיזו (א' י"ט) אין לומר כן, וכן א"א לומר כן צפר' וישלח על פסוק המחנה האחת והכהו (עיין בדברי רש"י שם): מפרק וגו'. צהרים האצנים הן נושכנות שורות שורות זו ע"ג זו, רק הסלעים הם אצן אחת, ע"כ צאלה יפל ל' פירוק ובאלה ל' שצירה: י"ג) קול דמונה דקה. השווע דמונה גמורה, קול כמו קול דמוי אחיך (צראשיה) דמוי אחיך נשמעים, ולפי שהדמומה היא חסרון דבר יפול עליה ל' דקות ולא ל' גדול (וחזק: י"ג) צאדרת: או מל' ארוני (הדר, חזר) בגד המוקיף ונוכסה כל הגוף כמו שלובשים הערבים הולכי מוצרות, או מל' הדר, לבוש מהודר שילבשוהו השרים והאצילים: ט"ו) ומושחת וגו'. יהוא נושח בשון המשחה, רק לא מולאנו שנושח בו אלישע וכ"ש חזאל מלך כנרי, א"כ ומושחת ל' לך נתתם לנושחה (פר' קרח) ל' גדולה: י"ט) וישלך אדרתו. כאלו קוראו לחסות תחת כנפי צגדו, וגם היה נושפט הנביאים ללבוש אדרת שער (זכריה י"ג ד'), ובהלבישו אדרתו רמוז לו אליהו שיקום לנביא תחתיו: כ') כי מנה עשיתי לך. לך שוב לשדה אשר אתה שם ונשק לאביך ולאמך טרם תבוא אחרי, כי בודאי אינני נוגע ומך זאת, כך תרגומתי, ויש עוד לפרשו ע"ד מנה עשית לי (צלק) לא ל' שאלה רק ל' קריאה; ואליהו אחר שהשליך אדרתו על אלישע הלך לו, ואלישע רץ אחריו, ואליהו אמר לו שוב נשק לאביך ואמך ובא עמי כי גדולה וכבוד הרבה תקנתי לך! כ"א) וישב מואחריו. אחר שרץ אחריו שב השדה: את למוד הבקרה. הא הידיעה לאו דוקא, אחד מלמדי הבקרה, או לקח אותו שהיה הוא אללו, אולי שלו היה והאחרים נושכרים, ויש להתפלל על מוספר כ"ד הבקרה שהיו אסורים לומרשה להקל הנולחכה: צ שלם הצשר. צל מוהבשר, וכן למוטה כ' ל"ג ויתלטו הונונו, ויתלטו מונו, וכן רצים, העיר שד"ל עליהם; ויש ג"כ לפרש צשלם הצשר צשל צשרם, והכנוי חוץ לויקומו; לעם. לעם עירו שאסף אליו לשמוח עמו כי נצחר למשרת לאליהו:

כ' א' ושלשים ושנים מלך אתו. המביאים לו מנחה ועוזרים אותו צמלחמותיו: ד') לך אני וגו'. כשם שאני עבדך כן תחת

ידך כל אשר לי ואהיה גם אני כל"צ מלכים אשר אתך, וכן הדד לא שלח לו לאמר אתה לי רק ממוכך לי, ובפעם שניה פירש יותר ולא אמר לי הם (מה שקנה עבד קנה רבו) רק לי תתן: ז') זה מבקש. לעשות עמי: ח') אל תשווע. דרך עלה ע"כ כתוב אל, אל תשווע אליו, ולוא תאצה. דרך. לוי ע"כ כתוב לא, לא תאצה לתת: ט') צראשונה. שיקרא על שוך כל ומוני מואחר שאשעבד עלמי לך אעשה, רק נתון לא אתן לך את שלי: י') ישפק. יהיה די כמו צמלחת שפקו (איזו כ' כ"ג), ויספק את כפיו (צלק) ל' הכאה, אולי מהצרת המלה הדומה להשמועת קול צהכחת הידים זו לזו, וכן תחת רשעים ספקס' (איזו ל"ד כ"ו) הפילס צרעש, ול' ספק צל' חכמים (ונתנגד לודאי) או צל' מל' נכריה, או מהנוצכה הנולדת באיש בשמועו פתאם קול רעש ולא ידע מה: לשעליס. נחלקו צו הנופרשים, יש מי שסוברו ל' רגלים ומוה משעול הכרומים (צלק) דרך סלולה ע"י הרגלים, ויש שסוברו ל' חפנים (מי מודד צשעלו מים, ישעיה נ"י, י"ג, שד"ל, ותמוהני שהביא ל' רד"ק צאגרופו ולא הגיה צחפניו שאגרופ הוא להכות ולא למדוד), וג"ל שיש לקיבת שעל שתי ההורחות כף יד וכף רגל, צשעלי שעררים (יחזקאל י"ג י"ט) בודאי כף היד והחפנים, והשאר יכולים להיות ל' יד ורגל, ומי מודד צשעלו, צרגלו כמו אורך ורוחב ועומק המים, והשונים שהם כסא ה' תכנס צרת שהיא היד ונתוחה וין הצהן עד האצבע הקטנה (צרת או צרת), והמים שעל הארץ שהיא הדוס רגליו מודדס צרגלו, וכאן אני צוחר צהורחת כף רגל, אביא עמי עם לרוצ שצדקקס על עפר שומרון אחר שהרכו צתיה וחמוותיה וועט העפר שישאר על כף רגל איש ואיש לא יספק לעפר רגלי כל חילי: י"ג) צסכות. כ"כ היה צטוח שתפול מיד העיר צידו שלא הביא עמו אפילו אהלים וישב לו תחת סוכת ענפים: י"ג) שיווי. הסוללות להרום חומת העיר: י"ד) צנערי שרי הוודינות. א"כ שרי הוודינות צאו לעזרתו. שומרונה והביאו עמם עבדיהם והם היו קל"צ: י"ה) יקדים להלחם, אונתין עד שיצא הוא עלי או אלך אני עליו שעד שהאחד לא התחיל להלחם יכולים להשלים זע"ז, וכאשר נשפך דם רוגים לנקמו ואין מושלימים עוד, נוולא המוקדים להלחם הוא האוסר וקושר המלחמה צין שני הצבאות: ט"ו) כל העם. כל עם המלחמה החונכים עצמם לעורר חנית וחרי: י"ח) חיים תפשוס. איך שיהיה תפשוס ורגה לנחק

מתוך שכרותו: כ' על סוס ופרשים. עם סוסיו ופרשיו: כ"ז)
 לתשובת השנה. כעת הזאת לשנה הבאה וכן ש"ז י"א א': כ"ד)
 הסר הולכים וגו'. המורגלים בתפנוקים ואינם הגונים לשרי. נבא:
 כ"ה) ויעל אפקה. חנוש ערים היו בא"י ששום אפק, א' בגבול בין
 נחלת בנימין ואפרים אלל אכן העזר (ש"א ד' א'); ז' בנחלת יששכר
 בעמק יזרעאל (שם כ"ט א'); ג', בנחלת אשר (יהושע י"ט ל'); ד' בנחלת
 יהודה (יהושע ט"ו כ"ג); ה', בהר הלזנון (שם י"ג ד'), ויולך אפק הנזכר
 בין ל"א יולכים (שם י"ז י"ח) סובר הח' שווארץ בעל ס' תנזאות הארץ
 שהיה מולך על אפק שבנחלת יששכר, וכאן נ"ל שמוזכר באפק שציהר
 הלזנון על גבול ארם, שכן כתוב ויעל אפקה: כ"ז) וכלכלו. הצטידו
 כלי זין ופרנסה למלחמה, רש"י: השפי עזים. ת"י תרין גזרי עזין.
 שני סדרים קטנים הנגלים לעין מוחות קטנות ומפרם שאם הם רצים
 מלאים את הארץ (מוחשף הלזן, וילא): כ"ט) ותקרצ המלחמה.
 אנשי שני הנבחות קרצו אלה אל אלה להלחם: ל') חדר בחדר.
 חדר פנימי, וקום שלמלאו היה צריך לחתור ולבקש אחריו: ל"א)
 וחצלים כראשנו. כעבדים שנוציאים אותם למכור ונותנים חצליק
 על גוארם לנשכס כבהמות: ל"ג) ינחשו. מה שאמר אחאב ,, אחי
 הוא ,, לקחוהו לסימן טוב ומהרו לחלוט כלו' לגזול המלה מפיו באמרם
 גם הם ,, אחיך בן הדד ,, וה"א של המוננו יש להטותה אל ויחלטו,
 ויחלטוה (הדבר כמו קטנה או גדולה שענינו דבר גדול או קטון, והוא
 ל' סתמי neutrum) מוננו, ותרגום של למויחות (בהר סיני) הוא
 לחלוטין: ל"ד) וחצות. חיצה חולות וועיר דמשק או יוניס בשנה שבהם
 יומכרו סוחרי עונך את סחורתם: ואני בצרית אשלחך. זה הוסיף
 אחאב על דבור בן הדד: ל"ח) ויתחפש. שנה עלונו עד שצריך לדרוש
 מני הוא, ל' ויחפש ולא מלא את התרפים (וילא): באפר. כל' נשנה
 ונעפורת (כלים פכ"ט מ' א') סודר Sudario בגד לנגב הזיעה Sudore
 והוא מטפת כל' ונקרא ושרש טפח שכל"ח ענינו לחות ומסקה (טופח
 על מנת להטפוח): מ' עשה. מתעסק באיזה דבר: חרלת. כמו כי
 כלה ונחרלה (ישעיה י' כ"ב), אז תחרץ (ש"ב ה' כ"ג), היית חרוץ
 ונמחר לגזור: מ"ב) איש חרמני. שאני עשיתיו חרם, ונראה שהנביא
 צוה לאחאב שלא יחוויל על בן הדד והוא לא שווע בקול ה' מחפשו
 למנוח במלך ארם האדיר ונשען נגד בני יהודה, ואעפ"י שלמראה

עינים יושר פעל לבלתי התנקס באויבו המנוולת, און פעלו בהמרותו
 את דבר ה' ובהחיותו שונא ישראל, וזהו נושג הנביא; חטא גדול הוא
 להכות דעה, רק אם ילנו ה' להכותו און לנו עוד לחקור רק לשמוע
 בקולו; ואם היה אחאב רוגה כ"כ, באהבה בן הדד לא היה לו לערוך
 מלחמה נגדו רק לתת לו כל מחמד עיניו, מאחר שקבל עליו לעשות
 עמו מלחמה ולנלחו היה לו לעשות זו כדבר ה' ולא לחמול עליו:

כ"א א' אשר ביורעא. לא בלבד נולד ביורעאל רק גם
 מושבי שם, וה"כ לא היה נהנה זכרנו שבשומרון, או היה מושכירו
 לאחרים והיה יכול ג"כ להשכירו לאחאב: ז') לגן ירק. לזרוע זו
 ירקות לאכלה, או לשנות עינים צירק דשא שבו: קרוב אלל. לא בלבד
 קרוב כי גם סמוך הוא לבית: מחירה. דמי שכירות, או מכירה,
 והצרתו נוטה להצרת נוכרי: ג') לך. אם היה מומחן נבות למכור או
 להשכיר נחלת אבותיו אולי לא היה אחאב זעף על הדבר, רק מפני
 שהוסיף תיבת לך, כלומר לאחרים. התננה אך לא לך: ד') על מוטתו.
 כמשפט בני קדם שיש להם סביב סביב לקורות חדרי ביתם מוטת
 קטנות (דיוחן) ועליהן יושבים ביום וישנים בלילה: וי"ב) את פניו.
 לקיר כאיש זעף שאינו רוגה לראות פני שום אדם: ה') רוחך סרה.
 וכן לנעלה סר זעף, אולי מל' ארמי שזאש יתורגם זו סרי, וכן פירשו
 הכל סר יחדו נאלחו (תהלים י"ג), רוחך כלו' אומץ לכך זאש ונפל (אל
 יפל לב אדם עליו, ש"א י"ז ל"ב), והפכו ולא קומה עוד רוח באיש
 ופניכס, (יהושע ז' י"א), וסר בלב זעף בפני: ו') את כרמני.
 ולא אמר נחלת אבותי המקטין רעת מילחון נבות להשכיר או למכור
 נחלתו היקרה בעיניו, וידוע כמה יקרה בימי קדם ירושת האבות
 בעיני איש ואיש עד שלהוראת עם בחיר ה' קוראו נחלתו: ז')
 תעשה מלוכה. ראוי אתה לשם מלך ומשתמש בנושפט המלוכה ול'
 לעג דברה: ח') זקנים. סנהדרין: חרים. שמפני זכותם או זכות
 קדמוניהם חפשים הם ממונדה בלו והלך. וכן את ביתו יעשה חפשי
 בישראל (ש"א י"ז כ"ה): הישבים. כנוי של תיבת צעירו ספק
 היה אם מוסב לאחאב הנזכר בראש הפסוק או לנבות, לכך הוסיף
 הישבים את נבות: ט') לוס. מוקורו ל' אחיפה (נזמת הגידין בתלמוד,
 ונצמד לזותן, שה"ש ה' א') וכן צירמיה ל"ו ו' בית ה' ביום לוס, יום

קיצוץ ואסיפה, רד"ק, רק לרוב השתמשו בו להוראת תענית, וזוים תעניתם היו נאספים קריאי העדה לפקח על קלקול המדות ולתקן עוות הנועשים (הח' בן זאב צאור השרשים ערך זוס), ואיננו שלחה להם שיקראו זוס על זרת הצלורת שהיתה ג' שנים צישראל, או על איזו זרה אחרת שהיתה צפרט על עיר יזרעאל, או להתפלל שלא תבא זרה עליהם, וישנו לדין לעשות ונשפט בעושי עולה: צראש העם. לכבודו יונכוהו אז בית דין, להסיר חשד מעליהם, וכאילו שני העדים בשומעם כי נצות עלה לגדולה ישחוממו ויבאו לצ"ד ויאמרו לו וכי כדאי והגון אתה לשבת על כסא לנשפט אתה הונברך אלהים ויולך! י"א) א"ש. וולה יתרה, אולי נעתקה בשגגה ופ' ח': י"ד) ס.קל. נראה שמקור הוראתו היא רבוי הצנים עליו קרוב לשרש סגל שונונו סגלה, וזה שאדם הפך להרצות ולאסוף צאורו, וקרוב ג"כ לשם אשכול רבוי וקבוצת ענבים (סגול כל' ארמי קבוצת נקודות), וכשם שאשכול הולך ונותנעט בענביו כן איש השכול צניו הולכים ונותנעטים (ואני כאשר שכלתי שכלתי, ווקץ: ט"ו) קום רש. ומו"צ ט' כ"ו נראה שהמיתו גם צני נצות עונו ולא השאירו לו יורש, א"כ משפט הירושה לולך, או היא לו ו"ו (ע"פ משפט נכרי) צוומתים על פשעם צוולך: כ') ה' תמוכרך. וזכרה עלמוך, עצד אתה לינרך, ומכר קרוב למוגר ומוגן שענינכ סגירה ונוסירה: כ"ו) הג' ולוים. האלילים היותר ונתועבים כגלל: כ"ז) וילך אט. כאשר מנר ודואג, ל' ואני אתנהלה לאטי (וישלח: כ"ט) על ביתו. אך עליו אציא, שימות בלא עתו וילך בלי חונדה:

כ"ה ג') רמת גלעד. עיר וקלט לגדי (ואתחנן): מחשים. יש כמה מלות בלש"ק (וכן בלשונות העוים) שצומעט שנוי בהצרתן או באותיותיהן תורינה דבר והפכו, ואין להתפלל כי זה גורלן ונאחר ששוושן להודיע ונחשנות צ"א הנעות ונדות ונדבר אל דבר; כן שרש חוש (מהרה חושה) ענינו כמו און (ולא און לבא, יהושע י' י"ג) ל' מהירות, ושרש חשה (ואנחנו ונחשים, פן תחשה ומוני, תהלים כ"ח) ענינו התאחרות ושחיקה, וכן (למעלה כ"ג י"ד) העירותי על מקור שרש שכל שענינו כליון ומולאו ונענין אסיפה ורבויו; ושרש חשה שענינו התאחרות אולי נהיה ונשרש חום (ועיניכם אל תחם על בליכם, ויגש)

המורה שמירה והמתנה מהשתמש בדבר או מהכריתו, וחוש שענינו מהירות היא מלה קטנה המורה בהצרתה הוראתה Onomatopeia, וכן !husch! כל' אשכנז: ד') כמוני כמוך. נכפלה הכף להוראת שווי כמו שנכפלה מלת צין להוראת הצדל, והיה כלדיק. כרשע (וירא) כי כמוך כפרעה (ויגש), להצדיל צין היום וצין הלילה (בראשית), צרית ציני וציניך (למעלה י"ט ט"ו), וצרית ענינה ג"כ הצדלה לפי דעת מורי שחז"ל והתיבה הפוכה ושרש צתר לפי ונהגס לצתר צהוה, רק הולילה אינה ודויקת, שכורתי הצרית הם היו עוצרים צין צתרי הבהמה, ולא היו ונויגים הבהמה הצתורה ציניהם, א"כ גם כאן תיבה שהוראתה הצדל נהפכה להורות חיבור וחשק אהבה: ה') כיום. קודם לכן, וכן ישמע לי כיום המולך (למעלה א' נ"א) מוכרה כיום את צרתך (תולדות), ורצים עוד: ו') הנציאים. נציאי האשרה שלא באו לכרמול, אולי היו גם הם מהפוסחים על שתי הסעיפים ונתפארים גם בעבודת ה' וצחיון מאתו ומשתגעים ומדמים שה' מדבר עמם: ויתן ה'. אדני כתיב, וצד"ה צ' י"ח ה' ג"כ כתוב צמוקם זה ויתן האלפים ציד המולך, ונוזה הואיל הח' פיליפזאן להוכיח שלא צשם ה' דברו רק צשם מוראם, ויפה דבר, לולא ונלאנו (פ' כ"ד) לדקיה מתפאר צרוח ה' שבו וסם כתוב ציוד הא' וגם צפס' י"צ שכופל דצריהם כתוב ציוד הא' וכן צד"ה שם פס' י"א: ח') אל יאמר המולך כן. כשם שהיו מאמינים שהחלומות הולכים אחר הפה (וירא שר האפים כי טוב פתח, וישצ) כן היו ונאמינים גם צנבואה שלהם שסוף סוף חלוס היא: י"א) קרני צרזל. כן משפט הנציאים צימים ההם לחזק דצריהם ע"י דבר זר שיתראה לעינים וכן ישעיה הלך בדבר ה' ערום ויחף, ויחזקאל היה ונזייר על הלצנה ונור ירושלים: י"ג) יהי נא וגו'. אל תלך לקראת חזיון מואת ה', דבר טוב ונדעתך ונאחר שארצע מאות הנציאים דברו כצד טוב צשם ה': ט"ו) עלה והללתי. ונלצד שצודאי אמר לו צקול התול ולעג, הצין אחאצ שמהתל הוא צו, לפי שאין להתפלל אה' ת' הנציאים הנקצנים כולם יחד ישו צומעניהם שכל אחד חוזר לומר וזה ששמע מאחיו, רק שמיכה שלא היה שם יקלע אל נכון לדבר כוונה מלה צנלה אות הוא ששמע מעניהם ולא ה' דבר צו, וכן בהלמוד צבלי (סנהדרין פ"ט) אין שני ציאים ונתנבאים צסגנון אחד: י"ט) לכן שווע דבר ה'. על ואל ושימוש הלמוד הכל אחד, א"כ לכן הוא כמו

על כן, רק יש קלה הפרט ציניהם, ואזן ולין תצחן, שלשניהם הוראת
 דבר מסיבב ע"י סנה קודמות, רק יש בלכן איזו הצטחה או איזה איוס,
 לכן כל הורג קין (צראשית) לכן ישכב עונך הלילה (ויאלה) הצטחה;
 לכן אשוב ולקחתי דגני צעתו (הושע ב' י"א) וכאן הוא ל' איוס, אתה
 חוסב שמשנאתי אליך אני מדבר עליך רע, לכן שמוע דבר ה' ולא דבריו;
 כ"ג) רוח שקר. רזון לדבר לך שקר, שרק בדרך נס נמלט אחאב
 צסתי המלחמות הקודמות עם מלך ארם, ואולי ג"כ ידעו מנבואות
 ה' עליו לרעה, ה"כ מדוע לא יעזבוו לחדול מוונחצתו ולמה לא אמרו
 לו כה אמר ה' אל תלך? שנודאי הוא לא היה הולך ואיך איש
 מוכישים ומוכיח כי שקר צפיהם: כ"ד) אי זה. הדרך (ד"ה ב' י"ח
 ל"ג), איך היה דבר זה: כ"ו) והשיבהו. אולי כבר ישב שם פעם
 אחרת (בעל נלודת דוד) או הוא ל' מסירה ע"ד והשיב למלך ישראל
 (מ"ג ג' ד'): כ"ז) בית הכלה. ווקוס שיכלא ומונו ללאת נשס: ע"ד
 צאי בשלום. ואז אנקוס נקומתי ומונו: ל') התחפש ובא במלחמה.
 וכן צד"ה, ווקור צמוקס עתיד, אתחפש ואבוא, ודבר זר הוא שיסנה
 דצורו צאופן שיסוע ומונו להפך ומוה שהוא רוצה לוור צהיות ששני
 המלות הם ג"כ ל' צווי, וכאילו אומר אל יהושפט שיחפש ויבא הוא,
 ואין לוור שנפלה טעות מואחר שגם וואבר ד"ה העתיק כן; ואולי
 היה משל צפיהם "התחפש ובא במלחמה!" ל' צווי, כלו' השתדל
 במלחמה שלא יכירך, ואחאב נשתמש צנושל דרך לחוק דצורו אל
 יהושפט להראות לו שאינו מופחד מודברי נויכה, ואחר המשל הוסיף
 תיבות ואתה לבס בגדיך, ובטחון אחאב הצטיח ג"כ יהושפט להאמין
 שגם ת' הנביאים דברו צסס ה', ויחיד ורצים הלכה כרבים: ל"א) שרי
 הר כב. הפחות שהזכיר למעלה סי' כ' כ"ד: את מולך ישראל לצדו.
 היה לו לנות לשריו שילחמו עם הכל להציל רמות גלעד מיד ישראל,
 רק לחנוול על אחאב כמו שחמל הוא עליו, וכן הדד לזה להפך, או
 שידע שצמות אחאב תכלה המלחמה ולא יתעמונו צני ישראל לקחת
 העיר (פסוק ג' הידעתם וגו' ואנחנו מוחשים) או זה דרך צני צליעל
 לשנא ווטיביהם וכאשר תרצה טובתם קן ישנאום: ל"ב) ויצעק
 יהושפט. וה' עזרו (ד"ה ב' י"ח ל"א), ולא פתקן היה שכן כתוב
 (פ' ו"ו) וגבורתו אשר עשה, וגם צד"ה ב' סי' י"ז מספר שהכין
 צבא גדול למלחמה, וכאן נגד צן הדד ואח"כ (מ"ג ג') נגד מולך מואב

התעבר על ריב לא לו והכנים עלמו ועמו צסכנה צלא צורך: ל"ד)
 צין הדצק"ס. כל' שהם מנחות צרול או נחשת לכסות הצטן
 והאחרים ונפטי שהם שנים אחד מולד פנים ואחד מולד אחר ונדצקים
 זה צזה נקלאו דצקים, והשריון גופל על הדצקים, ובמוקרה נשאר
 מוקוס גלוי צין הדצקים ובין השריון ושם מוחץ החץ: מן המוחה. ומוקוס
 המלחמה, והיה לו לכתוב מן המערכה: ל"ה) ותעלה. לא ידעתי
 להכריע מה היא הוראת פעל זה כאן, אם ד"ל רבתה וגדלה המלחמה
 שצני ישראל ידעו כי מוחץ מלכס ורצו לנקמו ונלחמו עם ארם ואלה
 הוכניחו גם הם להלחם עד צוא השמש להציל נפסם, או פירושו כמו
 ויעל אציתר (שמואל ב' ט"ו כ"ד) נסתלקה וכלתה המלחמה צמוחית
 אחאב: מועוד. עומד על רגליו אף כי מוחץ: נכח ארם. פניו לנגד
 ארם כקוראם למלחמה: ל"ו) ויעבר. אולי כונת הכותב היתה לכתוב
 וַיַּעְבְּרָה שרנה ל' נקבה והיה ראוי ותעבר, והנשא הוא מולך ארם:
 הרנה. הקריאה צקול רם, ונלחנו מ"ס וגון ומתחלפות, תנוט הארץ
 (תהלים ל"ט) צמוקוס ממוט, ושרש כון קרוצ לקוס (מכון לשבתך, ווקוס),
 ואולי רכן כמו רווס, הרם קול צצורה או צקריאה, וארומוך כמו
 וארנן לך, א"כ אל הרנה ואל התפלה (למעלה ח' כ"ח) אל הרנות קול
 ענדך ללעוק או לספר שצחך: ל"ח) צרכת. ומוקור צרך, שסם וצריכים
 הצהמות להשקותם, ואולי גם ל' צַרְבָּה ומוקור צרך, שמקבל הצרכה היה
 כורע על צרכיו לפני מוצרכו: ל"ח) והצכות רחלו. מלחנו הקדשים
 נקראים כלבים (עיין מ"ש למעלה ט"ו כ"ד), א"כ צאמרו ילקו הכלבים
 היה צמושועו גם הצונות: כדבר ה' אשר דבר. צמוקוס אשר לקקו
 הכלבים את דם צבות ילקו הכלבים את דמוך גם אתה (למעלה כ"א
 י"ט), והלא צבות סקל ציזרעאל ורצ המוקוס צין עיר זו ועיר שומרון!
 י"ל שמה שכתוב שם דמוך ר"ל דם זרעך (מ"ב ט' כ"ה כ"ו); והח'
 שווארץ צספרו צבוואות הארץ צבוואו לדבר על עיר יזרעאל צנחלת
 ישכר ומוה דעתו שצמוקוס אשר לקקו ר"ל תחת אשר לקקו כמו
 צמוקוס אשר יאמר להם לא עמני אחס (הושע ב' א'), תחת אשר יאמר
 וגו', וכן נראית ג"כ היות דעת המנקד שלא נקד צמוקוס, ועכ"ז נראה
 ל' רחוק שיאמר עקב שלקקו הכלבים דם צבות ילקו גם דמוך, ישפוט
 הקורא; ורלצ"ג פי' צמודגת וויחת צבות ימות גם אחאב, וכנון; רק
 דברי רד"ק שמוי צרכת שומרון היו מוגיעים עד יזרעאל ושם שתו הכלבים

וּן הַמַּיִם הַחַדְוִיִּים בְּדָם, דָּבַר צֶטֶל וַעֲיָקְרוּ (עֵיִן בְּסֵפֶר הַחֹכֵם שׁוֹאֲרָץ):
וּ"ג) וּמִנְּוֹ. וּן הַדֶּרֶךְ הַמִּשְׁמַשׁ ל' זָכַר וְנִקְבָּה כְּמוֹ יֵשׁ דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
אִישׁ וְאַחֲרֵיתָהּ דְּרָכֵי מוֹת (וּנְשֵׁי י"ד י"ג): וּ"ח) כִּלְכַּב מוֹלָךְ. מִיָּמֵי דוֹד
(ש"ג ח' י"ד) שֶׁהָיוּ בְּאִדּוּם נְלִיזִים, בְּלוֹ' מוֹאֲנָשִׁי חֵיל דוֹד בְּמִלּוּדוֹת וְעוֹפֵל
לְרֵדוֹת בָּהֶם, וְהַמְּוֹנָה עַל אֲנָשֵׁי הַחֵיל הוּא הַנֶּלֶכַּב אִו נְלִיז הַנִּזְכָּר כֹּאֵן
שֶׁהָיָה כְּמוֹ וּמִלְךְ לְאִדּוּם עַד יוֹמֵי יְהוֹרָם (וּ"ג ח' כ'), וּמִלְךְ אִדּוּם
הַנִּזְכָּר שֶׁס' סִי' ג' הוּא נֶלֶכַּב זֶה וּנְנִי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְּוֹסַף הוּא וְאֲנָשָׁיו עַל
חֵיל יְהוֹשֻׁפָט: וּ"ט) עֲשֵׂה. וְכַתִּיב עֲשֵׂה, יֵשׁ אִם לְמִקְרָא וְלִמְסוּרַת עֲשֵׂה
עֲשֵׂה אֲנִיּוֹת: תְּרֵשִׁישׁ. אֲנִיּוֹת גְּדוּלוֹת כְּמוֹ אֱלֹהֵי שְׁהוֹלְכוֹת לְתֵרֵשִׁישׁ וְכֵן
רוּחַ קָדִים רוּחַ חֲזָקָה כְּאוֹתָהּ הַבָּאָה וּנְלִד קָדִים (בְּרוּחַ קָדִים תִּשְׁבֵּר
אֲנִיּוֹת תְּרֵשִׁישׁ, תְּהִלִּים נ"ח): נִשְׁבַּרְהָ אֲנִיּוֹת. נִשְׁבַּרְהָ כְּתִיב ע"ד וְעֵינָיו
קוּמָה (ש"א ד' ט') וְרָבִים בְּל' נִקְבָּה כְּמוֹ כֵן שְׁלֹא יִשְׁמֹר בִּין הַפּוֹעֵל
לְשֵׁם מוֹיָחִיד לְרָבִים, וְעֵיִן וּ"ש שֶׁס': ו') יִלְכּוּ. שְׁנִית: נ"ב) אֲחִיזִיָּה
מִלְכֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ יוֹשְׁחָפִים שֶׁס' שְׁנִים וְדָבַר אַחַר כְּמוֹ שֶׁהַעִירוֹתֵי לְנוֹעֵלָה
פֶּס' ו', וְהַרְחִיב שְׁקֵרָאוֹ בְּנִיָּהֶם עַל שְׁנֵי, אֲחִיזִיָּה, יְהוֹ, יְהוֹ רֵם:

מַלְכִים ב'

א' א') וַיִּפְשַׁע וְגו'. מוֹאֲבִי הָיוּ לְדוֹד עֲבָדִים נִשְׁאִי וּנְחָה (ש"ג
ח' ב') וְנִשְׁאָרוּ עֲבָדִים לְמִלְכֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שְׁאִדּוּם נִשְׁאָר עֲבָד לְמִלְכֵי
יְהוּדָה, וְאַחֲזִיָּה וּנְחָמַת חֲלָיו שְׁאִרְךָ זֶמֶן הַרְבֵּה (הַמְּוֹטָה אֲשֶׁר עָלִיתָ שֶׁס'
לֹא תִרְדַּד מוֹנָה, פֶּס' ג') לֹא יִכּוֹל לְהִלָּחֵם עֲלֵיהֶם וְלְהַשִּׁיבֵם תַּחַת מְשִׁטְרוֹ:
ב') הַשְׁבָּחָה. וְהַבִּיט הַתַּחֲתוֹן עוֹלִים לְעֲלִיָּה ע"י סוֹלֵם פְּנִיּוֹ, וְבִאֲמוּנָה
הַעֲלִיָּה מִקּוֹם פְּנִי שְׁמוֹנֵה הַאֲוֵרָה הַבָּאָה דֶּרֶךְ אַרְוָה שֶׁעַל הַגִּג נִכְנַסְתָּ
בְּבִיט הַתַּחֲתוֹן, וְסָבִיב סָבִיב לְמִקּוֹם פְּנִי זֶה יֵשׁ מְעַקָּה עָן, וְבִין חֲלָיו
יִסְבְּכוּ פְתִילֵי בְרָזַל כְּדֵי שְׁלֹא יִפְלוּ הַתַּחֲתוֹת לְמוֹטָה דֶּרֶךְ שֶׁס', וּנְפִנֵי זֶה
כֹּל הַמְּעַקָּה קְרוֹי כֹּאֵן שְׁבָחָה: ב') צַעַל זְבוּב. אֲוִלֵי דְרָשׁוּ בִּו הַעֲקָרוֹנִים
צַעַת חֲלִיָּהֶם, וְפְנִיּוֹ פְנֵי זְבוּב: ג') הַמְּבַלֵּי אֵיִן. כְּמוֹ הַמְּבַלֵּי אֵיִן קְבָרִים